

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ**

ЛУКАСЕВИЧ – КРУТНИК ІРИНА СТЕПАНІВНА

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з вивчення дисципліни

«АДВОКАТУРА В УКРАЇНІ»

для студентів V курсу

Освітньо-кваліфікаційного рівня - спеціаліст

Напрямок підготовки - 7.03040101 «Правознавство»

Тернопіль – 2011

Опорний конспект лекцій з вивчення дисципліни «Адвокатура в Україні» / Укладач І. С. Лукасевич-Крутник. – Тернопіль, 2011. – 60 с.

Укладач:

Лукасевич-Крутник І. С., к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету.

Рецензенти:

Головецький М. О. – к.ю.н., завідувач кафедри публічного права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету.

Братасюк В. М. – к.ю.н., суддя Тернопільського міськрайонного суду.

Відповідальний за випуск:

Слома В. М. – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету.

Затверджено на засіданні кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (протокол № 5 від 10 листопада 2011 р.).

Рекомендовано до друку науково-методичною радою юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (протокол №   від   ).

ЗМІСТ

Лекція 1. Поняття адвокатури України, її завдання, принципи та організаційні форми діяльності.....	5
1. Історія виникнення та розвитку адвокатури.	
2. Адвокатура України як професійне громадське об'єднання.	
3. Принципи діяльності адвокатури.	
4. Форми діяльності адвокатури.	
Лекція 2. Адвокатська діяльність та її гарантії.....	11
1. Поняття адвокат та помічник адвоката.	
2. Види адвокатської діяльності.	
3. Професійні права адвоката. Обов'язки адвоката.	
4. Гарантії адвокатської діяльності.	
5. Дисциплінарна відповідальність адвоката.	
Лекція 3. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, її структура та повноваження	15
1. Поняття, склад та порядок формування кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.	
2. Повноваження КДК.	
3. Розгляд заяв про видачу свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю.	
4. Розгляд справ про дисциплінарну відповідальність адвоката та припинення адвокатської діяльності	
Лекція 4. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури та її повноваження...21	
1. Поняття та структура Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.	
2. Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.	
3. Порядок розгляду справ і прийняття рішення Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури.	
Лекція 5. Адвокатська етика.....	25
1. Сутність поняття „адвокатська етика”.	
2. Етичні аспекти взаємин адвокатів з клієнтами.	
3. Етичні аспекти взаємин адвокатів з судом.	
4. Етичні аспекти взаємин адвокатів з колегами-адвокатами.	
5. Відповідальність за порушення Правил адвокатської етики.	
Лекція № 6. Спілки та асоціації адвокатів.....	31
1. Спілка адвокатів України: порядок утворення та завдання.	
2. Асоціація адвокатів України: порядок утворення та завдання.	

Лекція 7. Адвокат у кримінальному процесі.....40

1. Правові основи діяльності адвоката у кримінальному процесі.
2. Адвокат як захисник підозрюваного, обвинуваченого та підсудного.
3. Адвокат – представник потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача в кримінальному процесі.

Лекція 8. Адвокат у цивільному процесі.....49

1. Правові аспекти участі адвоката у цивільному процесі.
2. Процесуальні особливості участі адвоката у цивільному процесі.
3. Особливості діяльності адвоката на різних стадіях цивільного процесу.
4. Права та обов'язки представника під час перевірки законності та обґрунтованості судових постанов.
5. Участь адвоката у різних видах проваджень цивільного судочинства.

Лекція 9. Адвокат та господарському процесі.....53

1. Особливості представництва у господарському процесі.
2. Відшкодування витрат на послуги адвоката в господарському процесі.

Лекція № 10. Адвокат у адміністративному процесі.....62

1. Особливості адміністративного судового процесу.
2. Повноваження адвоката у адміністративному процесі.

Список використаних джерел.....65

Лекція № 1.
Поняття адвокатури України, її завдання, принципи та організаційні форми діяльності

План.

- 1. Історія виникнення та розвитку адвокатури.**
- 2. Адвокатура України як професійне громадське об'єднання.**
- 3. Принципи діяльності адвокатури.**
- 4. Форми діяльності адвокатури.**

1. Історія виникнення та розвитку адвокатури

Слово „адвокат” походить із латинської мови та означає здійснення захисту, захищати, вести у суді справу, надавати комусь у суді опіку, пораду з правових питань.

Зародження інституту адвокатури у різних народів мало свої особливості. У королівствах зулусів і бечуанів можна знайти перші зародки адвокатури. Оратори виголошували промови. Рішення могло бути оскаржене до вождя племені чи ради. Друзі та знайомі у зулусів уподібнювалися найпростішим і примітивним формам правового представництва у суді.

У Туреччині існували муфтії, які уподібнювалися до римських юрисконсультів.

У давній Індії правосуддя здійснювалося царем, а також загальними судами, із залученням осіб, що виступали у ролі захисників та представників сторін у цивільному спорі. З часом мудреці мали право на десятину у справі.

У Єгипті захист у суді здійснювався у письмовій формі, оскільки було побоювання, що при усному захисті відбудуватиметься вплив на суддів, які musiли бути об'єктивними. З часом вводиться захист усний.

Що стосується Греції, то найбільш помітного розвитку інститут адвокатури набув у Афінах. Демократичний устрій Греції створював добрі умови для виникнення адвокатури. Вважалося честю для кожного вільного громадянина полісу вміти захищати себе у суді. „Соромно, - зазначає Аристотель, - не вміти захищати себе рукою, але ще соромніше не вміти захищатися словом”. Сторони особисто виступали у суді. У зв'язку з цим виникає потреба в логографах – людях, які допомагали складати тексти промов. Згодом суд дозволив, щоб поряд із стороною виступав ще й інший громадянин.

Найбільш визначними професійними логографами у Античній Греції були Антифон, Сократ, Есхіл, Демосфен і Лисій.

У ранній період розвитку й становлення римської держави розгляд справ здійснювався за принципом приватної саморозправи. На зміну приватній саморозправі прийшов легісакційний судовий процес. Розгляд справ проходив у два етапи: 1) у претора – підготовка справи до розгляду; 2) у суді. Саме такий процес сприяв розвитку адвокатури.

З розвитком інституту патронату виникла справжня адвокатура. Закони XII таблиць.

З появою можливості кожному вивчати закони поступово формується дві категорії осіб, які надавали правову допомогу: ті юристи, які не могли розраховувати на мистецтво красномовства, ставали просто юрисконсультами, інші – спеціалізувалися на участі у судових процесах.

Адвокати мали ряд привілеїв: пільги щодо оплати різних податків, звільнення від служби у війську тощо. Діти адвокатів вступали до війська поза всякою чергою, за старшинством.

Починаючи від закону Цинція 204 р., було дещо врегульовано порядок отримання адвокатами гонорару. Закон забороняв отримувати від клієнта гонорар до закінчення справи в суді. Після закінчення справи у суді можна було отримувати гонорар у вигляді подарунку. Згодом встановився звичай, що кожен захисник вправі був погоджувати із клієнтом ще до вирішення справи судом питання розміру оплати своєї праці. Уже в античному Римі адвокати дотримувалися певних морально-етичних норм, які регулювали взаємини із клієнтом, судом, із протилежною стороною тощо. Адвокати приймали присягу на Біблії. Присяга приймалася щодо кожної справи, в якій збирався адвокат взяти участь.

Історичний шлях виникнення та розвитку української адвокатури пройшов тривалий шлях свого становлення та розвитку. На підставі аналізу історичних джерел вчені стверджують, що вже в Київській Русі роль захисників у судах виконували рідні, приятелі сторін – послухи (особи, які могли посвідчити про попереднє життя звинуваченого).

Професійно адвокатура в Україні сформувалась в період польсько-литовської доби (XIV-XVI ст.). особливу роль у цьому плані відіграли Литовські статuti і магдебурзьке право.

Вперше станова професійна адвокатура з'являється у міських судах, а згодом – у загальних публічних. Назва „адвокат” у значенні захисника прав сторони вперше вживається в „Правах, по которым судится малороссийский народ» 1743 р.

Згідно з нормами Литовського статуту 1588 р. адвокатом могла бути будь-яка вільна людина, яка проживала на території Литовсько-Української держави, за винятком духовних осіб, а також тих, хто обіймав посади у замкових і земських судах того самого округу. Остання категорія могла бути захисниками у іншому окрузі. Передбачались випадки, коли адвокат повинен був діяти безоплатно. Адвокат міг вступати у справу лише пред'явивши „верчое челобитие”, яке він отримав від клієнта. Шкода, завдана адвокатом, відшкодовувалась у подвійному розмірі.

Як самостійний правовий інститут адвокатура в Україні була запроваджена після проведення на початку 60-х рр. XIX ст. судової реформи, в результаті якої поряд з проголошенням таких принципів, як загальний і рівний для всіх суд, гласність процесу тощо, було закріплено й право обвинуваченого на захист. Правову регламентацію інститут адвокатури одержав за „Судовими статутами”, затвердженими 20 листопада 1864 р.

Адвокати поділялись на дві категорії – присяжні та приватні повірені. Присяжними повіреними могли бути особи, що мали вищу юридичну освіту й практичний стаж відповідної судової роботи, а також як помічники присяжного повіреного – не менше п'яти років.

У травні 1874 р. поряд з присяжною адвокатурою народжується інститут приватних повірених. Приватними повіреними могли бути громадяни, які досягли 18 років, за винятком жінок, які не мали права представляти в суді чужі інтереси. Вони могли виступати лише в тих судах, до яких вони були приписані і які здійснювали нагляд за їхньою діяльністю.

З 1890 р. в Росії стала розвиватися колективна форма роботи у вигляді юридичних консультацій. З березня 1890 р. було прийнято закон, що обмежував допуск в адвокатуру євреїв. Вони могли практикувати лише як помічники приватних повірених.

Адвокатура в Галичині і на Буковині утвердилась як інститут з Положення про суд 1781 р. Щоб бути адвокатом необхідно було мати юридичну освіту, ступінь доктора права, пройти практику адвоката (термін не визначений) та скласти адвокатський іспит.

Положення про адвокатуру 1868 р. підвищило вимоги до прийому в адвокатуру. Щоб стати адвокатом, необхідно було мати ступінь доктора права, відбути семирічне стажування і скласти перед спеціальною комісією адвокатські іспити. При цьому перескладання дозволялося через два роки.

24 листопада 1917 р. було прийнято Декрет № 1 „Про Суд”, який скасовував адвокатуру, прокуратуру, відділи кримінальних розслідувань і практично всю судову систему царської Росії.

У листопаді 1918 р. було прийнято Положення „Про народний суд”, згідно з яким були утворені колегії обвинувачів, захисників та представників сторін у цивільному процесі.

11 травня 1920 р. Рад нарком видав постанову „Про реєстрацію осіб з вищою юридичною освітою”, згідно з якою, в триденний строк після опублікування, зазначені особи зобов'язані зареєструватися у підвідділах обліку та розподілу робочої сили за місцем проживання. Особи, які не зареєструвалися, вважалися дезертирами і каралися судом.

25 травня 1922 р. приймається положення „Про адвокатуру”, а 5 червня 1922 р. Положення „Про колегії захисників”.

16 серпня 1939 р. було затверджене нове Положення „Про адвокатуру”. Адвокатам заборонялась робота у державному секторі.

У червні 1952 р. Міністерством юстиції СРСР було затверджене положення про юридичні консультації колегії адвокатів, яке докладно регламентувало організацію і порядок роботи юридичних консультацій. Положення було скасоване у квітні 1956 р.

25 вересня 1962 р. Верховна Рада УРСР затвердила Положення про адвокатуру згідно з яким адвокатура є добровільним об'єднанням осіб, які здійснюють захист на попередньому слідстві і в суді, представництво в цивільних справах у суді і арбітражі, а також подають іншу юридичну допомогу громадянам, підприємствам, установам, організаціям та колгоспам.

У 1965 р. було прийнято Положення про оплату праці адвокатів в Українській РСР. Мінімум місячного заробітку адвоката становив 75 крб.

1 жовтня 1980 р. Верховною Радою УРСР було затверджене нове Положення про адвокатуру УРСР. Стаж роботи – 2 роки, строк випробування – до 3 місяців.

19 грудня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон України „Про адвокатуру”.

2. Адвокатура України як професійне громадське об’єднання.

Конституція України гарантує кожному право на захист своїх прав та інтересів з використанням правової допомоги з боку фахівців у галузі права. Ст. 59 КУ закріплює право кожного на правову допомогу.

Дієздатність адвокатури визначається її складовими, якими є:

- місце адвокатури за Конституцією України;
- достатність забезпечення адвокатури високоякісними кадрами;
- сучасне законодавче визначення статусу адвокатури та регулювання загальних принципів діяльності адвокатів і забезпечення гарантій.

Конституційне місце адвокатури визначене ст. 59 КУ – надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах України.

Друга складова – це питання часу.

Організаційний статус адвокатури має бути таким, щоб надійно забезпечити виконання адвокатурою свого конституційного призначення – забезпечення допомоги у здійсненні права на захист від обвинувачення.

Відповідно до ст. 1 ЗУ „Про адвокатуру” адвокатура України є добровільним професійним громадським об’єднанням, покликаним згідно з КУ сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, подавати їм іншу юридичну допомогу.

Місце адвокатури полягає у здійсненні конкретних функцій:

1) адвокатура посідає місце єдиного професійного недержавного партнера держави, наділеного конституційною функцією – надання правової допомоги та захист від обвинувачення з боку правоохоронних органів і від порушення прав з боку органів державної влади та службових осіб;

2) сприяння досягненню стабільності в суспільстві завдяки наявності в державі незалежної від неї високопрофесійної дієвої інституції.

Від чіткої діяльності адвокатури залежить в певній мірі:

- 1) стабільність роботи слідчих органів та судів;
- 2) реальна доступність громадян до правової допомоги, здійснюваної адвокатами.

3. Принципи діяльності адвокатури

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про адвокатуру» Адвокатура України здійснює свою діяльність на принципах верховенства закону,

незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності. Адвокатські об'єднання діють на засадах добровільності, самоврядування, колегіальності та гласності.

Ст. 5 Правил адвокатської етики передбачає, що адвокат повинен бути вільним від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність, зокрема, з боку державних органів, а також від впливу своїх особистих інтересів. Адвокат зобов'язаний не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що применшували б його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту.

Дотримання принципу конфіденційності є необхідною і найважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких неможливим є належне надання правової допомоги.

4. Форми діяльності адвокатури

Відповідно до ст. 4 ЗУ „Про адвокатуру” організаційними формами роботи адвоката є:

- індивідуальна робота адвоката;
- адвокатське бюро;
- адвокатські колегії;
- адвокатські фірми;
- адвокатські контори;
- інші адвокатські об'єднання.

Здійснення адвокатської діяльності індивідуально не передбачає створення юридичної особи. Адвокат, який бажає займатися адвокатською діяльністю індивідуально, повідомляє місцевий орган влади про одержання свідоцтва, яке надає йому право на заняття адвокатською діяльністю. Він повинен зареєструватись в податкових органах, стати на облік у Пенсійному фонді, сплачувати відповідні податки, обов'язкові платежі, відкрити рахунок у встановленому порядку, мати свою печатку. Договори про надання правової допомоги укладаються від імені адвоката, який має рахунки в банку, печатку, - з однієї сторони, та громадянами і юридичними особами – з іншої сторони.

Адвокат, який діє один, має право створювати адвокатське бюро, яке користується правами юридичної особи. У даному випадку адвокат має право наймати технічних та інших працівників (крім адвокатів); відкривати рахунки в банках; мати печатку і штамп зі своїм найменуванням.

Адвокат, який утворив адвокатське бюро подає на реєстрацію його статут, який повинен містити: порядок його утворення, діяльності, реорганізації та ліквідації; структуру; штат; функції; порядок витрачання коштів; права й обов'язки керівника, працівників та інші питання. Бюро реєструється місцевими органами виконавчої влади за місцем його знаходження.

Адвокати мають право об'єднуватися з іншими адвокатами та створювати адвокатські об'єднання, що діють на засадах добровільності, самоврядування, колегіальності та гласності. Адвокатські об'єднання є юридичними особами,

діють на підставі законодавства та статутів, мають самостійний баланс, відкривають рахунки у банках, мають свою печатку, штампи і бланки з адресою та найменуванням. Адвокатські об'єднання реєструються у Міністерстві юстиції, яке може прийняти рішення про реєстрацію адвокатського об'єднання, про відмову у реєстрації адвокатського об'єднання або про залишення заяви без розгляду.

Адвокатські об'єднання та адвокати можуть створювати регіональні, загальнодержавні та міжнародні спілки та асоціації, що захищають соціальні та професійні права адвокатів, здійснюють методичну і видавничу роботу, сприяють підвищенню професійного рівня адвокатів, можуть створювати спеціальні фонди, що діють відповідно до своїх статутів.

Лекція № 2.

Адвокатська діяльність та її гарантії

План.

- 1. Поняття адвокат та помічник адвоката.**
- 2. Види адвокатської діяльності.**
- 3. Професійні права та обов'язки адвоката.**
- 4. Гарантії адвокатської діяльності.**
- 5. Дисциплінарна відповідальність адвоката.**

1. Поняття адвокат та помічник адвоката.

Відповідно до ст. 2 ЗУ „Про адвокатуру” адвокатом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи за спеціальністю юриста або помічника адвоката не менше двох років, склав кваліфікаційні іспити, одержав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та прийняв Присягу адвоката.

Адвокат не може працювати у суді, прокуратурі, державному нотаріаті, органах внутрішніх справ, СБУ, державного управління. Адвокатом не може бути особа, яка має судимість.

Порядок складання кваліфікаційних іспитів передбачено у Положенні про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури та Положенні про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури.

Ст. 1 проекту ЗУ „Про адвокатуру” визначає, що адвокат – це фізична особа, яка набула визначеного Законом спеціального статусу та здійснює адвокатську діяльність.

Закон надає адвокатові право мати помічника або кількох помічників. Відповідно до ст. 8 ЗУ „Про адвокатуру” помічником адвоката може бути особа, яка має вищу юридичну освіту. Умови роботи помічника визначаються контрактом між адвокатом або адвокатським об'єднанням і помічником адвоката з додержанням законодавства про працю. Помічниками адвоката не можуть бути особи, перелік яких є перешкодою для зайняття адвокатською діяльністю.

Помічник адвоката може виконувати доручення у справах, які знаходяться у провадженні адвоката, крім тих, що належать до процесуальних повноважень останнього.

Помічник користується рівними з адвокатом соціальними правами. Оплата праці визначається угодою сторін, але не може бути нижчою від мінімальної.

2. Види адвокатської діяльності.

Відповідно до ст. 5 ЗУ „Про адвокатуру” основними видами адвокатської діяльності є:

- надання консультацій та роз'яснень з юридичних питань, в тому числі усних і письмових довідок щодо законодавства;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- посвідчення копій документів у справах, що вони ведуть;
- здійснення представництва у суді, інших державних органах, перед громадянами та юридичними особами;
- надання юридичної допомоги підприємствам, установам, організаціям;
- здійснення правового забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян та юридичних осіб;
- виконання обов'язків відповідно до кримінально-процесуального законодавства у процесі дізнання та попереднього слідства;
- інші види юридичної допомоги.

Даний перелік видів адвокатської діяльності не є вичерпним.

У проекті ЗУ „Про адвокатуру” (п.5 ст. 17) передбачено, що адвокат надає правову допомогу у виді представництва і захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта: у конституційному, цивільному, господарському, адміністративному та кримінальному судочинстві; у виконавчому провадженні та при виконанні вироку; у третейському суді, міжнародному комерційному арбітражі (суді) та інших органах для вирішення спорів; у іноземних або міжнародних судових та інших органах; перед органами державної влади та місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами.

3. Професійні права та обов'язки адвоката.

- представляти і захищати права та інтереси громадян і юридичних осіб за їх дорученням у всіх органах, підприємствах, установах, організаціях, до компетенції яких входить вирішення відповідних питань;
- збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази в цивільних, господарських, кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення;
- виконувати інші дії, передбачені законодавством.

У проекті ЗУ „Про адвокатуру” визначено права адвоката, що безпосередньо є його професійними, однак спрямовані не на клієнта, а безпосередньо на самого адвоката, а саме:

- обирати організаційну форму здійснення адвокатської діяльності та робоче місце;
- обирати спеціалізацію.

Відповідно до ст. 7 ЗУ „Про адвокатуру” при здійсненні своїх професійних обов'язків адвокат зобов'язаний:

- неухильно додержувати вимог чинного законодавства;
- використовувати всі передбачені законом засоби захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб;

- не має права використовувати свої повноваження на шкоду особі, в інтересах якої він прийняв доручення;
- не може відмовитись від прийнятого на себе захисту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного.

Адвокат не має права приймати доручення про надання юридичної допомоги, якщо він у даній справі раніше надавав юридичну допомогу особам, інтереси яких суперечать інтересам особи, що звернулася з проханням про ведення справи, або брав участь як слідчий, прокурор, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, представник потерпілого, цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок, перекладач, у випадках, коли він є родичем особи, яка проводить дізнання, слідство.

Адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю. Предметом адвокатської таємниці є питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, суть консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні своїх професійних обов'язків.

Дані попереднього слідства, які стали відомі адвокату у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків, можуть бути розголошені тільки з дозволу слідчого або прокурора. Адвокати, винні у розголошенні відомостей попереднього слідства, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Адвокату, помічнику адвоката, посадовим особам адвокатських об'єднань забороняється розголошувати відомості, що становлять предмет адвокатської таємниці, і використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб.

Адвокат зобов'язаний дотримуватись правил адвокатської етики, вимог чинного законодавства. Крім того адвокат повинен бути чесним і порядним, пам'ятати про престиж звання адвоката, мати високий рівень вихованості та культури у поведінці тощо. Отже, з врахуванням обов'язків адвоката, його діяльність не може бути спрямована проти закону та інтересів клієнта.

4. Гарантії адвокатської діяльності.

Відповідно до ст 10 ЗУ „Про адвокатуру” професійні права, честь і гідність адвоката охороняються законом. Забороняється будь-яке втручання в адвокатську діяльність, вимагання від адвоката, його помічника, посадових осіб і технічних працівників адвокатських об'єднань відомостей, що становлять адвокатську таємницю. З цих питань вони не можуть бути допитані як свідки.

Документи, пов'язані з виконанням адвокатом доручення, не підлягають оглядові, розголошенню чи вилученню без його згоди. Забороняється прослуховування телефонних розмов адвокатів у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю без санкції Генерального прокурора України, його заступників, прокурорів Республіки Крим, області, міста Києва.

Не може бути внесено подання органом дізнання, слідчим, прокурором, а також винесено окрему ухвалу суду щодо правової позиції адвоката у справі.

Адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками процесу.

Кримінальна справа проти адвоката може бути порушена тільки Генеральним прокурором України, його заступниками, прокурорами Республіки Крим, області, міста Києва. Адвоката не можна притягнути до кримінальної, матеріальної та іншої відповідальності або погрожувати її застосуванням у зв'язку з поданням юридичної допомоги громадянам та організаціям згідно з законом.

5. Дисциплінарна відповідальність адвоката.

Відповідно до ст 16 ЗУ „Про адвокатуру” за порушення вимог цього Закону, інших актів законодавства України, що регулюють діяльність адвокатури, Присяги адвоката України рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії до адвоката можуть бути застосовані такі дисциплінарні стягнення:

- попередження;
- зупинення дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю на строк до одного року;
- анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

При накладенні стягнення враховуються: характер порушення, його наслідки, серйозність проступку, особа адвоката, ступінь його вини.

Питання про дисциплінарну відповідальність адвоката — члена адвокатського об'єднання регулюється також статутом відповідного об'єднання.

Рішення про накладення дисциплінарного стягнення може бути оскаржено до Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури або в судовому порядку протягом 3 місяців.

Лекція № 3.
Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури та її
повноваження

План.

- 1. Поняття, склад та порядок формування КДКА.**
- 2. Повноваження КДК.**
- 3. Розгляд заяв про видачу свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю.**
- 4. Розгляд справ про дисциплінарну відповідальність адвоката та припинення адвокатської діяльності**

1. Поняття, склад та порядок формування КДКА.

Відповідно до ст. 13 ЗУ „Про адвокатуру” для визначення рівня професійних знань осіб, які мають намір займатися адвокатською діяльністю, вирішення питань про дисциплінарну відповідальність адвокатів у Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі утворюються строком на 3 роки кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури. Строк повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії обчислюється з дня першого засідання комісії

У своїй діяльності кваліфікаційно-дисциплінарна комісія керується Конституцією України, актами законодавства України, актами Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури, прийнятими в межах її компетенції, а також Положенням про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія є юридичною особою, має штамп і печатку із своїм найменуванням.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія діє в складі двох палат — атестаційної та дисциплінарної.

Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію очолює голова, який обирається більшістю голосів від загальної кількості членів комісії таємним голосуванням на альтернативній основі з числа членів палат на першому засіданні комісії, що має бути скликане у 15-денний строк з часу сформування.

Заступниками голови кваліфікаційно-дисциплінарної комісії за посадою є голови палат комісії. Голова комісії і голови палат не можуть обіймати ці посади більше ніж два строки підряд.

Атестаційна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії створюється у складі 11 членів. До неї входять 4 адвокати, 4 судді, по одному представнику відповідно від Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міської ради, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласного, Київського та Севастопольського міського управління юстиції, відділення Спілки адвокатів України.

Дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії утворюється у складі 9 членів. До неї входять 5 адвокатів, 2 судді, по одному

представнику відповідно від Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласного, Київського та Севастопольського міського управління юстиції, відділення Спілки адвокатів України.

Палату кваліфікаційно-дисциплінарної комісії очолює голова, який обирається більшістю голосів від загальної кількості членів палати таємним голосуванням на першому її засіданні. Заступник голови палати обирається у аналогічному порядку.

Члени палат кваліфікаційно-дисциплінарної комісії з числа адвокатів обираються на загальних зборах (конференції) адвокатів Автономної Республіки Крим, області, міст Києва, Севастополя, судді — на конференції суддів Автономної Республіки Крим, області, міст Києва, Севастополя.

Представники відділення Спілки адвокатів України як члени палат обираються на зборах відділення Спілки.

Члени палат — адвокати, судді та представники відділення Спілки адвокатів України обираються таємним, обраним вважається кандидат, за якого подано більше половини голосів учасників зборів (конференції).

Представник обласної, Київської та Севастопольської міської ради як член атестаційної палати обирається відповідною радою. Представник Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається Радою міністрів Автономної Республіки Крим.

Члени палат — представники Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міського управлінь юстиції призначаються начальником відповідного управління юстиції.

Для ведення документації, обліку та зберігання справ кожна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії має секретаря, який обирається на першому засіданні палати з її членів.

2. Повноваження КДК.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія:

- видає свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;
- приймає Присягу адвоката України;
- припиняє відповідно до цього Положення адвокатську діяльність, анулює свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та рішення атестаційної палати про видачу такого свідоцтва;
- здійснює контроль за дотриманням адвокатами зобов'язань, що випливають з Присяги адвоката України, актів законодавства України та Правил адвокатської етики;
- виявляє причини та умови, що сприяли вчиненню адвокатами дисциплінарних проступків, наданню правової допомоги на низькому професійному рівні, та розробляє рекомендації стосовно заходів щодо усунення цих причин і умов;

- ухвалює рішення про підвищення кваліфікації адвокатів та організовує їх виконання;
- обирає представників до складу Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.

У разі грубого порушення адвокатом вимог Закону України „Про адвокатуру”, інших актів законодавства і Присяги адвоката України КДКА приймає рішення про припинення адвокатської діяльності та про анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською.

Повноваження атестаційної палати КДКА:

- розглядає заяви осіб, які мають намір займатися адвокатською діяльністю;
- допускає осіб або відмовляє їм у допуску до складання кваліфікаційних іспитів;
- приймає кваліфікаційні іспити;
- ухвалює рішення про видачу або відмову у видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Повноваження дисциплінарної палати КДКА:

- розглядає скарги громадян, окремі ухвали судів, постанови суддів, постанови, подання слідчих органів, голови кваліфікаційно-дисциплінарної комісії або її членів, заяви адвокатських об'єднань, підприємств, установ, організацій на дії адвокатів;
- вирішує питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, розглядає порушені з цих питань справи, приймає рішення про застосування дисциплінарного стягнення або про відмову у притягненні адвоката до дисциплінарної відповідальності;
- узагальнює дисциплінарну практику палати та адвокатських об'єднань за рік.

Свої повноваження КДКА реалізує на засіданнях комісії.

Перше засідання палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії проводиться в 15-денний строк з часу сформування складу комісії. Голова палати визначає час і місце проведення засідання палати і не пізніше як за 10 днів повідомляє про це осіб, щодо яких вирішуватиметься питання, та інших осіб, які повинні взяти участь у засіданні палати.

Засідання палати є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві треті членів палати. Палати проводять засідання в міру потреби, але з обов'язковим додержанням установлених цим Положенням строків розгляду заяв і справ. Засідання палати веде її голова, а в разі його відсутності — заступник або один із членів палати, обраний для цього рішенням палати.

У засіданнях палати чи кваліфікаційно-дисциплінарної комісії з правом дорадчого голосу можуть брати участь учені-юристи і народні депутати.

Розгляд питань, що підлягають вирішенню на засіданні палати, починається з доповіді голови палати, заступника голови або одного з членів палати, який проводив попереднє вивчення поданих матеріалів. Потім

заслуховуються запрошені на засідання особи, досліджуються необхідні документи і матеріали.

На засіданні палати ведеться протокол, який підписують голова і секретар палати.

Скарга на рішення чи дії кваліфікаційно-дисциплінарної комісії (або однієї з палат) подається в комісію (або її палату), яка його ухвалила, і у семиденний строк разом зі справою надсилається нею на розгляд у Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури або суд.

3. Розгляд заяв про видачу свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю

Особа, яка має намір займатися адвокатською діяльністю, подає до атестаційної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії заяву, нотаріально засвідчену копію диплома про вищу юридичну освіту, документ, що підтверджує стаж роботи за фахом юриста або помічника адвоката не менш як два роки та документ про місце роботи і посаду на момент подання заяви, а також пред'являє паспорт. Атестаційна палата може в разі потреби витребувати й інші документи для вирішення питання про допуск чи відмову у допуску до складання кваліфікаційних іспитів (довідку про відсутність судимості). Одержані документи атестаційна палата розглядає протягом місяця з дня надходження.

Заява подається за місцем реєстрації місця проживання заявника. Складання кваліфікаційних іспитів не за місцем реєстрації заявника дозволяється лише за рішенням ВККА.

Подані документи реєструються секретарем Палати у журналі реєстрації заяв. Претенденту видається під розписку Програма складання кваліфікаційних іспитів, затверджена ВККА, з умовою щоб на підготовку іспиту заявник мав не менше 30 діб.

За результатами розгляду заяви та поданих документів атестаційна палата приймає рішення про:

- допуск заявника до кваліфікаційних іспитів;
- витребування додаткових документів;
- відмову в допуску до кваліфікаційних іспитів.

Особа, яка не склала кваліфікаційні іспити, має право скласти їх повторно через рік.

За результатами складання кваліфікаційних іспитів атестаційна палата приймає рішення про:

- видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;
- відмову у видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Рішення атестаційної палати про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю або про відмову у видачі свідоцтва приймається

відкритим голосуванням більшістю голосів від загальної кількості членів палати.

Рішення про відмову у допуску до складання кваліфікаційного іспиту видається заявнику у 3-денний строк, і в місячний термін може бути оскаржено до ВККА або суду.

Особі, яка успішно склала кваліфікаційні іспити, на підставі рішення атестаційної палати у строк до одного місяця з моменту прийняття рішення кваліфікаційно-дисциплінарна комісія видає свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю за формою, що додається, якщо для цього немає перешкод, пов'язаних з несумісністю.

Під час одержання свідоцтва особа, якій його вручено, складає Присягу адвоката України.

Якщо особа протягом вказаного строку не одержить зазначене свідоцтво і не складе Присягу адвоката України, рішення про видачу свідоцтва кваліфікаційно-дисциплінарною комісією в установленому порядку анулюється.

4. Розгляд справ про дисциплінарну відповідальність адвоката та припинення адвокатської діяльності

Право порушення дисциплінарного провадження належить голові дисциплінарної палати, а в разі його відсутності — заступникові голови, який попередньо розглядає інформацію, що стосується підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, знайомить його з цією інформацією і вимагає від нього письмового пояснення.

Дисциплінарне стягнення до адвоката застосовується безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніш як через місяць з дня його виявлення, не рахуючи часу хвороби адвоката або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладено пізніш як через шість місяців з дня вчинення проступку.

Справа про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності повинна бути розглянута не пізніш як у місячний строк з дня її порушення.

За порушення вимог Закону України „Про адвокатуру”, інших актів законодавства України, що регулюють діяльність адвокатури, і Присяги адвоката України рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії до адвоката можуть бути застосовані такі дисциплінарні стягнення:

- попередження;
- зупинення дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю на строк до одного року;
- анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Дисциплінарна палата може закрити дисциплінарну справу, якщо під час розгляду справи переконається у необґрунтованості скарги (заяви, постанови, ухвали) та відсутності підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної

відповідальності, або у недоцільності накладення на нього дисциплінарного стягнення за вчинений ним проступок, або визнає, що вчинене виходить за межі дисциплінарної відповідальності адвокатів.

До початку розгляду справи, в разі потреби, провадиться додаткова перевірка підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, яку голова доручає одному з членів дисциплінарної палати. При цьому можуть бути витребувані додаткові документи і матеріали.

Під час розгляду справи участь адвоката, який притягається до дисциплінарної відповідальності, є обов'язковою. Повторна неявка адвоката без поважних причин не перешкоджає розглядові справи у його відсутності.

У ході засідання адвокат, який притягається до дисциплінарної відповідальності, має право в будь-який момент заявляти клопотання і давати додаткові пояснення. За розсудом дисциплінарної палати можуть бути заслухані повідомлення інших осіб, запрошених з ініціативи як адвоката, так і палати, оголошені документи і досліджені інші матеріали, що є у справі, і ті, що подані додатково.

Рішення про припинення адвокатської діяльності та про анулювання свідоцтва кваліфікаційно-дисциплінарною комісією може бути прийнято у випадках:

- засудження адвоката за вчинення злочину — після набрання вироком законної сили;
- обмеження судом дієздатності або визнання адвоката недієздатним;
- втрати громадянства України;
- грубого порушення вимог Закону України "Про адвокатуру"
- та інших актів законодавства України, які регулюють діяльність адвокатури, і Присяги адвоката України.

Рішення дисциплінарної палати про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності приймається відкритим голосуванням двома третіми голосів від загальної кількості членів палати. Рішення виноситься у відсутності адвоката, щодо якого порушено дисциплінарну справу.

Лекція № 4.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури та її повноваження

План.

1. **Поняття та структура Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.**
2. **Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.**
3. **Порядок розгляду справ і прийняття рішення Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури.**

1. Поняття та структура Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.

Відповідно до ст. 14 ЗУ „Про адвокатуру” Вища кваліфікаційна комісія адвокатури утворюється при Кабінеті Міністрів України. До її складу входять по одному представнику від кожної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Спілки адвокатів України.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури є юридичною особою, має штамп і печатку зі своїм найменуванням. Організаційно-технічне забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури здійснюється Кабінетом Міністрів України

Представники від кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури до складу Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури обираються таємним голосуванням з членів кваліфікаційно-дисциплінарних комісій. Обраним вважається кандидат, за якого подано більше половини голосів членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії.

Представник від Верховного Суду України до Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури обирається Пленумом Верховного Суду України, а представник від Спілки адвокатів України — правлінням цієї Спілки.

Представник від Міністерства юстиції України призначається Міністром юстиції України.

Порядок діяльності Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури регулюється Положенням про неї, яке затверджується Президентом України.

Строк повноважень комісії становить три роки, починаючи з дня першого її засідання.

Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури очолює голова, який обирається таємним голосуванням з членів комісії на її першому засіданні. Голова комісії має заступника. На першому засіданні ВККА обирається секретар комісії, який веде документацію, здійснює облік і зберігання справ.

Перше засідання Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури проводиться в 15-денний строк з часу сформування складу комісії.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури звільняються від виконання своїх службових обов'язків на час роботи комісії зі збереженням за цей час середньомісячного заробітку за рахунок коштів комісії.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури щорічно інформує про свою роботу Кабінет Міністрів України.

2. Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.

Повноваження ВККА:

а) розглядає скарги:

на рішення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури або їх палат про:

відмову в допуску до кваліфікаційних іспитів;

відмову у видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

анулювання рішення атестаційної палати про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

накладення на адвоката дисциплінарного стягнення;

припинення адвокатської діяльності та анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

на дії кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, їх палат або членів палат, вчинені з порушенням чинного законодавства;

б) розробляє і затверджує програми і порядок складання кваліфікаційних іспитів особами, які виявили намір займатися адвокатською діяльністю, порядок видачі та анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

в) здійснює контроль за діяльністю кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, аналізує практику застосування ними ЗУ „Про адвокатуру”, Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, актів, прийнятих Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури, розробляє і здійснює заходи щодо поліпшення роботи цих комісій;

г) схвалює Правила адвокатської етики;

д) встановлює порядок здійснення контролю за дотриманням адвокатами зобов'язань, що випливають із Присяги адвоката України, актів законодавства України, Правил адвокатської етики;

е) затверджує Положення про Єдиний реєстр адвокатів України, складає, веде і систематично оприлюднює цей Реєстр;

є) затверджує зразок ордера, що використовується адвокатом для підтвердження своїх повноважень з представництва або захисту клієнта;

ж) виготовляє за встановленим зразком бланки свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

з) встановлює порядок і форми підвищення кваліфікації адвокатів та координує роботу кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури з цих питань;

и) вживає заходів до усунення порушень вимог несумісності адвокатської діяльності з іншими видами роботи та причин і умов, що сприяли вчиненню інших порушень законодавства.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури в межах своїх повноважень приймає або затверджує положення, рекомендації, роз'яснення, рішення, обов'язкові для виконання кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями

адвокатури, адвокатами та адвокатськими об'єднаннями, на яких поширюється їх дія.

Права ВККА:

- запрошувати на засідання комісії осіб, які звернулися зі скаргою на рішення КДКА, представників адвокатських об'єднань, підприємств, установ, організацій, а також службових осіб;
- запитувати і одержувати безоплатно необхідну для здійснення її повноважень інформацію від судів, слідчих органів, органів юстиції, прокуратури, міліції, інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, адвокатських об'єднань, адвокатів, підприємств, установ, організацій, а також громадян (за їх згодою);
- здійснювати перевірку цільового використання кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури їх коштів та якості виконання комісіями покладених на них функцій.

Органи і службові особи, до яких надійшов запит, повинні не пізніше як через 10 днів дати відповідь Вищій кваліфікаційній комісії.

3. Порядок розгляду справ і прийняття рішення Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури свої засідання проводить в міру потреби, але з обов'язковим додержанням установлених цим Положенням строків розгляду скарг. Усі члени комісії в прийнятті рішення мають рівні права.

Підготовка засідання Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури забезпечується її головою, заступником голови або за дорученням голови одним із членів комісії. Голова комісії визначає час і місце проведення засідання комісії та не пізніше як за 10 днів повідомляє про це особу, що звернулася зі скаргою, та інших осіб, які повинні взяти участь у засіданні комісії.

Засідання Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як дві треті членів комісії. Засідання Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури веде її голова, а в разі його відсутності — заступник або один із членів комісії, обраний для цього рішенням комісії.

До початку розгляду справи у Вищій кваліфікаційній комісії особа, яка подала скаргу, має право заявити відвід члену цієї комісії, якщо вона вважає, що він особисто або його родичі заінтересовані в результатах розгляду скарги, чи має сумнів у його об'єктивності з інших причин.

Питання про заявлений відвід вирішується іншими членами комісії без участі члена, якому заявлено відвід, відкритим голосуванням більшістю голосів. У разі рівності голосів член комісії вважається відведеним. Член комісії, якому заявлено відвід, має право дати пояснення з приводу заявленого відводу.

Член Вищої кваліфікаційної комісії, який брав участь у розгляді заяви чи справи і прийнятті рішення у кваліфікаційно-дисциплінарній комісії, не може

брати участь у розгляді цієї справи, якщо це рішення оскаржено. Скарги на рішення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури розглядаються у місячний строк з дня надходження. У разі складності обставин, пов'язаних зі скаргою, чи потреби в додатковій їх перевірці голова Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури може продовжити строк розгляду скарги до трьох місяців, письмово повідомивши про це особу, яка подала скаргу.

Розгляд скарги на засіданні Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури починається доповіддю голови комісії, його заступника або одного з членів комісії, який попередньо вивчав скаргу, справу і документи, що надійшли з кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Потім заслуховуються запрошені на засідання особи, досліджуються необхідні матеріали і документи.

На засіданні комісії ведеться протокол, який підписують голова і секретар комісії.

У результаті розгляду справи Вища кваліфікаційна комісія адвокатури може ухвалити таке рішення:

- залишити рішення палати або кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без змін, а скаргу без задоволення;
- змінити рішення;
- скасувати рішення і надіслати справу в ту саму кваліфікаційно-дисциплінарну комісію для нового розгляду або закрити справу або прийняти справу до свого провадження, розглянути її по суті та постановити нове рішення.

Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури є остаточним.

Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури приймаються таємним голосуванням більшістю голосів від загальної кількості членів комісії. Рішення викладається в письмовій формі з наведенням мотивів його прийняття і підписується головою на засіданні.

Член комісії може особисто або спільно з іншими членами комісії викласти окрему думку щодо рішення комісії. Окрема думка додається до справи.

У рішенні Вищої кваліфікаційної комісії повинно бути зазначено:

- назву комісії, її склад;
- місце і час засідання;
- прізвище, ім'я, по батькові особи, яка подала скаргу;
- короткий зміст оскарженого рішення;
- суть скарги;
- висновок у справі;
- мотиви прийнятого рішення та результати розгляду справи.

У триденний строк рішення комісії має бути видано особі, щодо якої воно винесено.

Лекція № 5. Адвокатська етика

План.

1. **Сутність поняття „адвокатська етика”.**
2. **Етичні аспекти взаємин адвокатів з клієнтами.**
3. **Етичні аспекти взаємин адвокатів з судом.**
4. **Етичні аспекти взаємин адвокатів з колегами-адвокатами.**
5. **Відповідальність за порушення Правил адвокатської етики.**

1. Сутність поняття „адвокатська етика”.

Етика з давньогрецької означає звичай, характер. Етика – це наука про мораль та моральність, яка надає цим ідеальним та абстрактним категоріям відносної визначеності, системності, упорядкованості. Адвокатська етика – це розділ професійної етики, що визначає правила поведінки адвокатів виходячи з особливостей цієї юридичної професії та вимог до неї.

Адвокатська етика має своєю метою допомогти виховати і системно осмислити моральні принципи, що існують у суспільстві (направлена на розвиток особистісних якостей адвоката), та сформувати у суспільстві позитивну оцінку інституту адвокатури як сукупності моральнісних особистостей. Етика – це система орієнтирів для адвоката, адже він несе відповідальність за долю інших людей, відповідно – за всі свої вчинки та дії.

Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки; водночас специфіка, комплексний характер обов’язків, що лежать на адвокатурі, обумовлюють необхідність збалансування служіння адвоката інтересам окремого клієнта з інтересами суспільства в цілому, дотриманням принципів законності і верховенства права.

Світовій практиці відомі етичні кодекси адвокатів – кодекси, що являють собою сукупність етичних правил професійної поведінки адвокатів. У США ще 1908 р. з’явилися правила професійної етики, що містили в собі 70 параграфів. Це був перелік правил та порад щодо питань взаємовідносин з судом та колегами, добросовісного ставлення адвоката до своїх обов’язків, чесності та відвертості, призначення гонорару.

ЗУ „Про адвокатуру” встановлює дотримання Правил адвокатської етики як один із основних обов’язків адвоката.

Правила адвокатської етики було схвалено ВККА 1.10.1999 р. Вони складаються з преамбули і 9 розділів: загальні положення, основні принципи адвокатської етики, відносини адвоката з клієнтами, відносини адвоката з судом та іншими учасниками судового процесу, відносини між адвокатами, дотримання норм адвокатської етики в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката, адвокатське об’єднання як суб’єкт відносин щодо забезпечення дотримання правил адвокатської етики, відповідальність за порушення правил адвокатської етики.

Основні принципи адвокатської етики:

- Незалежність;
- Дотримання законності;
- Домінантність інтересів клієнтів;
- Неприпустимість представництва клієнтів з суперечливими інтересами;
- Конфіденційність;
- Компетентність та добросовісність;
- Чесність і порядність;
- Повага до адвокатської професії;
- Культура поведінки;
- Обмежене рекламування діяльності адвокатів.

2. Етичні аспекти взаємин адвокатів з клієнтами.

Адвокат надає правову допомогу згідно з чинним законодавством про види адвокатської діяльності на підставі угоди з клієнтом про надання правової допомоги або за призначенням особи, що здійснює дізнання, слідчого чи суду в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством України.

В угоді про надання правової допомоги мають бути чітко і недвозначно визначені всі головні умови, на яких адвокат приймає доручення клієнта.

В угоді про надання правової допомоги в будь-якому випадку мають бути визначені:

а) прізвище, ім'я та по батькові, адреса фізичної особи або назва та адреса юридичної особи — клієнта;

б) ті ж відомості щодо особи, яка уклала угоду, якщо договір укладається не особисто клієнтом;

в) прізвище, ім'я та по батькові адвоката (або назва адвокатського об'єднання), який надаватиме правову допомогу, та його адреса;

г) зміст доручення: яка саме правова допомога має надаватися за угодою і де вона має надаватися;

д) розмір гонорару, порядок його обчислення (фіксована сума, погодинна оплата) і внесення (авансування, оплата за результатом, тощо);

е) розмір, порядок обчислення і внесення фактичних видатків, пов'язаних з виконанням доручення;

є) підписи осіб, що уклали угоду.

До підписання угоди адвокат має повідомити клієнту, в яких галузях права він спеціалізується, якщо така спеціалізація має місце, а на прохання клієнта — також відомості про стаж роботи адвокатом, наявність досвіду у веденні певної категорії справ та обставини, що можуть вплинути на можливе виникнення конфлікту інтересів.

Приймаючи доручення на надання правової допомоги, адвокат повинен зважити свої можливості по його виконанню і зобов'язаний відмовитись від прийняття доручення, якщо є розумно достатні підстави вважати, що стосовно

даного доручення норми цих Правил, в яких втілений принцип компетентності, не можуть бути адвокатом дотримані.

Адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними.

До укладення угоди з клієнтом адвокат повинен з'ясувати у нього, чи він не зв'язаний нерозірваною угодою з іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням) на виконання тотожного, або такого, що частково збігається за обсягом, доручення, а також з'ясувати, з яких причин клієнт бажає відмовитись від подальшого надання йому правової допомоги іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням).

Якщо ці причини пов'язані з нерозумінням клієнтом об'єктивних характеристик його доручення, обсягу професійних прав та обов'язків адвоката, тощо, адвокат повинен дати клієнту відповідні роз'яснення.

Якщо клієнт наполягає на заміні адвоката, що виконує доручення, адвокат може прийняти доручення після того, як угоду з іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням) буде розірвано.

Неприпустимо прямо або опосередковано схилити клієнта до зміни адвоката, якщо немає об'єктивних підстав вважати, що подальше надання правової допомоги клієнту іншим адвокатом може завдати шкоди його інтересам.

Адвокату категорично забороняється використовувати при виконанні доручення клієнта незаконні та неетичні засоби, зокрема, спонукати свідків до давання завідомо неправдивих свідчень, вдаватися до протизаконних методів тиску на протилежну сторону чи свідків (погроз, шантажу, тощо), використовувати свої особисті зв'язки для впливу на суд або інший орган, перед яким він здійснює представництво інтересів клієнтів, використовувати інформацію, отриману від колишнього клієнта, конфіденційність якої охороняється законом, використовувати інші засоби, що суперечать чинному законодавству або цим Правилам.

Адвокат повинен з розумною регулярністю інформувати клієнта про хід виконання доручення і своєчасно відповідати на запити клієнта про стан його справи. Інформація має подаватися клієнту в обсязі, достатньому для того, щоб він міг приймати обґрунтовані рішення відносно суті свого доручення.

Гонорар є єдиною допустимою формою отримання адвокатом винагороди за надання правової допомоги клієнту. Гонорар, отримуваний адвокатом за надання правової допомоги, повинен бути законним за формою і порядком внесення і розумно обґрунтованим за розміром. Фактори, що повинні братися до уваги при визначенні обґрунтованого розміру гонорару, включають в себе:

- 1) обсяг часу і роботи, що вимагаються для належного виконання доручення; ступінь складності та новизни правових питань, що стосуються доручення; необхідність досвіду для його успішного завершення;

- 2) вірогідність того, що прийняття доручення перешкоджатиме прийняттю адвокатом інших доручень або суттєво ускладнить їх виконання в звичайному часовому режимі;

- 3) необхідність виїзду у відрядження;
- 4) важливість доручення для клієнта;
- 5) роль адвоката в досягненні гіпотетичного результату, якого бажає клієнт;
- 6) досягнення за результатами виконання доручення позитивного результату, якого бажає клієнт;
- 7) особливі або додаткові вимоги клієнта стосовно строків виконання доручення;
- 8) характер і тривалість професійних відносин даного адвоката з клієнтом;
- 9) професійний досвід, науково-теоретична підготовка, репутація, значні професійні здібності адвоката.

3. Етичні аспекти взаємин адвокатів з судом.

Представляючи інтереси клієнта або виконуючи функцію захисника в суді, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та про статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог цих Правил, не виявляти неповаги до суду (суддів), поводитись гідно і коректно.

Адвокат не повинен пред'являти позовних вимог, клопотань та інших процесуальних документів, що свідомо для нього не ґрунтуються на чинному законодавстві, окрім випадків, коли нормативний акт, що регулює спірні відносини, сам видається незаконним або неконституційним і підлягає оскарженню у передбаченому законом порядку.

В ході судового розгляду справи адвокат не повинен:

- 1) намагатися вплинути на рішення (вирок) суду позапроцесуальними засобами;
- 2) робити свідомо неправдиві заяви стосовно фактичних обставин справи або давати їм свідомо неправильну правову оцінку;
- 3) подавати суду завідомо неправдиві докази або свідомо брати участь в їх формуванні;
- 4) посилатися в суді на завідомо неправдиві або завідомо викривлені фактичні обставини, або обставини, що завідомо не стосуються предмета спору; або на подані клієнтом докази, стосовно яких йому відомо, що вони є неправдивими;
- 5) порушувати порядок у судовому засіданні, припускатись сперечань з судом та висловлювань, що принижують честь і гідність суду або інших учасників процесу.

Схиляння адвокатом підзахисного, сторін в процесі та свідків до давання завідомо неправдивих пояснень та свідчень або експертів до надання завідомо неправдивих висновків — категорично забороняється.

Дотримуючись принципу законності, адвокат водночас має бути наполегливим і принциповим у відстоюванні інтересів клієнта в суді, не

поступатися своєю незалежністю у захисті й представництві прав та інтересів клієнта з метою не погіршити стосунків з суддями;

у випадку вчинення судом тиску на адвоката — не йти на компроміси, які суперечать охоронюваним законом інтересам клієнта; послідовно дотримуватися принципу домінантності інтересів клієнта перед всіма іншими інтересами й міркуваннями, що пов'язані з відносинами адвоката з судом.

Адвокат не повинен полишати без уваги порушення закону, нетактовне і зневажливе ставлення суду та інших учасників процесу до його клієнта, його самого або адвокатури в цілому і повинен реагувати на відповідні дії у формах, передбачених чинним законодавством.

Адвокат не повинен приймати доручення на ведення в суді справи клієнта, направленою до нього суддею, який братиме участь в судовому розгляді цієї справи.

Адвокат повинен виявляти активність у збиранні та наданні доказів у справі, що розглядається судом. Адвокат повинен прагнути формулювати процесуальні документи, усні заяви, клопотання, виступи таким чином, щоби унеможливити їх невірне тлумачення. Адвокат має право всупереч вимогам клієнта відмовитись посилатися на фактичні обставини справи і подавати докази, стосовно яких у нього є обгрунтовані сумніви щодо їх правдивості.

Адвокат не повинен повідомляти учасникам процесу або свідкам свідомо неправдиву інформацію стосовно фактичних обставин справи, їх правової оцінки, суті закону, обсягу прав та обов'язків сторін, або іншим чином намагатися схилити їх до зміни їх позиції, свідчень, здійснення інших дій, в яких зацікавлений його клієнт.

Адвокат повинен уникати позапроцесуального спілкування по суті справи, що є предметом судового розгляду, з учасниками процесу, які не є його клієнтами, і має здійснювати таке лише у формах та з метою, що не суперечить чинному законодавству та цим Правилам і лише у випадках, коли це є необхідним для належного виконання доручення.

Адвокат повинен уникати спілкування з суддею в будь-яких формах, окрім передбачених законодавством, по суті справи, що розглядається судом, і не повинен спонукати до цього клієнта. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на невинуватене затягування судового розгляду справи.

У відносинах з іншими учасниками процесу адвокат повинен:

- 1) бути стриманим і коректним;
- 2) реагувати на неправильні дії або вислови цих осіб у формах, передбачених законом, зокрема у формі заяв, клопотань, скарг, тощо;
- 3) при допиті підсудних, потерпілих, сторін у цивільному процесі, свідків та інших осіб бути тактовним, не ставити запитань у підвищеному тоні, брутальній, знущальній формі, або формі, що принижує їх честь та гідність.

4. Етичні аспекти взаємин адвокатів з колегами-адвокатами.

Відносини між адвокатами повинні будуватися на засадах колегіальності, взаємної поваги представників адвокатської професії, дотримання професійних прав адвокатів, слідування всім основним принципам адвокатської етики.

Адвокат не повинен допускати по відношенню до іншого адвоката:

1) висловлювань, що принижують його честь та гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловів;

2) поширення свідомо неправдивих відомостей про нього;

3) спроб схилити клієнта іншого адвоката до розірвання з ним угоди про надання правової допомоги;

4) спілкування з клієнтом іншого адвоката без згоди останнього з приводу виконуваного ним доручення;

5) намагань схилити до укладення угоди про надання правової допомоги особу, що прийшла в адвокатське об'єднання до іншого адвоката;

6) навмисного введення іншого адвоката в оману стосовно справи, в судовому розгляді якої вони обидва беруть участь, щодо місця і часу проведення судових засідань, результатів розгляду справи судами різних інстанцій, наявності доказів (і намірів їх представити), які в дійсності не існують, намірів свого клієнта, які стосуються предмета спору і ведення справи, умов мирової угоди, що пропонується.

Допустимими формами реагування адвоката на незаконну або неетичну поведінку іншого адвоката, якою заподіяна або може бути заподіяна шкода інтересам адвоката, його клієнта, адвокатського об'єднання, виборних органів адвокатури або адвокатури як такої, слід вважати звернення (заяви, скарги) в органи адвокатури, наділені дисциплінарними повноваженнями по відношенню до адвокатів, а також використання інших форм захисту прав та законних інтересів особи, передбачених чинним законодавством України.

Адвокат повинен уникати розголосу в засобах масової інформації (або поширення іншим способом) відомостей, що ганьблять іншого адвоката, якщо цього не вимагають його власні законні інтереси, інтереси його клієнта або адвокатури України.

Адвокат не повинен обговорювати з клієнтами обставини, що стосуються особистого життя іншого адвоката, його матеріального стану, походження, національної належності та інші обставини, що стосуються адвоката, які не мають відношення до суті доручення.

Адвокат не може вдаватись до антиреклами стосовно іншого адвоката (адвокатського об'єднання) або використовувати цей метод при рекламуванні своєї діяльності.

Адвокат не має права вимагати винагороду від іншого адвоката за направлення йому клієнта.

5. Відповідальність за порушення Правил адвокатської етики.

За порушення Правил адвокатської етики до адвоката можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру.

Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення Правил адвокатської етики його помічником, якщо адвокат:

- 1) не забезпечив ознайомлення останнього з цими Правилами;
- 2) не здійснював належного контролю за діями помічника, залученого ним до виконання окремих робіт за дорученням, передбаченим угодою між адвокатом і клієнтом про надання правової допомоги;
- 3) своїми розпорядженнями і порадами або особистим прикладом сприяв порушенню помічником Правил адвокатської етики.

При застосуванні дисциплінарних стягнень за порушення Правил адвокатської етики дисциплінарні органи адвокатури мають виходити із загальних засад юридичної відповідальності, зокрема повинні застосовувати заходи дисциплінарної відповідальності лише за винні порушення.

Щодо відносин дисциплінарної відповідальності адвокатів діє презумпція невинуватості.

У випадках, коли в конкретній ситуації адвокату важко визначити варіант поведінки, який у певних обставинах відповідав би нормам цих Правил, він може звернутися за роз'ясненням до відповідного регіонального дисциплінарного органу адвокатури.

Дії адвоката, що відповідають роз'ясненню регіонального дисциплінарного органу адвокатури, не можуть бути поставлені йому за провину і тягти накладення дисциплінарною стягнення.

Лекція № 6. Спілки та асоціації адвокатів

План.

1. Спілка адвокатів України: порядок утворення та завдання.
2. Асоціація адвокатів України: порядок утворення та завдання.

1. Спілка адвокатів України: порядок утворення та завдання.

Всеукраїнська громадська організація „Спілка адвокатів України” - добровільна, професійна, незалежна, самоврядна всеукраїнська організація адвокатів України.

Спілка у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України „Про адвокатуру”, Правилами адвокатської етики, іншим законодавством України та Статутом. Діяльність Спілки поширюється на територію України. Спілка створена і діє на принципах добровільності, рівноправності своїх членів, самоврядування, виборності та підзвітності керівних органів, законності і гласності.

Спілка та її регіональні відділення в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі є юридичними особами, мають самостійний баланс та рахунки в банківських установах, печатки, штампи.

Відділення Спілки керується у своїй діяльності власним Положенням, що приймається відповідно до Примірного положення та затверджується Правлінням Спілки. Спілка є неприбутковою організацією, виступає учасником цивільно-правових відносин, набуває майнові і немайнові права. Спілка веде статистичну звітність та подає фінансовим органам декларацію та звіти про свої доходи та витрати згідно чинного законодавства.

Спілка створюється за принципами індивідуального і колективного членства. Умови і порядок набуття членства у Спілці та його припинення визначаються Статутом.

Членами Спілки можуть бути – адвокати, колективними членами – колективи адвокатських бюро, адвокатських об’єднань і асоціацій, які визнають Статут, добровільно виявили бажання вступити до Спілки і брати участь у її діяльності.

Почесними членами Спілки можуть бути вчені-юристи, провідні громадські діячі, особи, які займаються адвокатською діяльністю за межами України.

Прийняття у члени Спілки здійснюється на підставі поданої заяви регіональним відділенням САУ відповідно до Положення про регіональне відділення САУ або Правлінням (Радою) Спілки адвокатів України.

Членові Спілки адвокатів України видається Правлінням Спілки членський квиток.

Органами Спілки адвокатів України є: З’їзд, Рада, Правління, Ревізійна комісія; постійні і тимчасові Комісії, Секретаріат та інші структури для здійснення цілей і завдань Спілки.

Вищим керівним органом Спілки є З'їзд. Чергові з'їзди Спілки скликаються один раз на п'ять років. Дата відкриття З'їзду і норма представництва встановлюються Радою САУ і оголошуються нею не пізніше, як за три місяці до З'їзду. Позачерговий З'їзд Спілки скликається з ініціативи Ради, а також на вимогу Правління, Ревізійної комісії Спілки, або на вимогу не менш як 1/3 членів Спілки у тримісячний строк. З'їзд вважається правомочним, якщо в його роботі бере участь не менше 2/3 обраних делегатів.

З'їзд Спілки заслуховує звіт про діяльність Спілки та розглядає будь-які питання, що стосуються діяльності Спілки. З'їзд Спілки прямим таємним або відкритим (за рішенням з'їзду) голосуванням обирає із числа делегатів з'їзду Президента, першого віце-президента, віце-президентів Спілки, кількість яких встановлюється З'їздом, строком на п'ять років. Для їх обрання необхідно набрати більше 1/2 голосів делегатів, які беруть участь у роботі з'їзду;

У період між з'їздами вищим керівним органом Спілки є Рада Спілки. До складу Ради входить представник від кожного регіонального відділення, який обирається загальними зборами регіонального відділення в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі на підставі Положення про регіональне відділення. До складу Ради за посадою входять Президент Спілки, перший віце-президент та віце-президенти Спілки, голови регіональних відділень в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, голови, їх заступники та члени постійних комісій Спілки.

Рада Спілки:

- Визначає плани роботи Спілки;
- Розглядає питання статутної діяльності Спілки;
- Затверджує бюджет Спілки і розглядає звіт про його виконання;
- Заслуховує звіти Президента Спілки, комісій, здійснює інші функції згідно зі Статутом Спілки, крім віднесених до виключної компетенції З'їзду;
- Щорічно заслуховує звіти Правління;
- Затверджує річні бюджети Правління Спілки і розглядає звіти про їх виконання;

Виконавчим органом Спілки є Правління, до складу якого входять Президент Спілки, перший віце-президент Спілки, віце-президенти Спілки з діяльності в регіонах, віце-президент Спілки з міжнародних зв'язків та голови постійних комісій Спілки.

Правління розробляє пропозиції і готує матеріали для розгляду на з'їздах, засіданнях Ради Спілки та здійснює виконання їх рішень; формує постійні і тимчасові комісії; організовує господарську та іншу поточну роботу Спілки, затверджує і в установленому порядку подає на реєстрацію положення про третейські суди.

Для технічного забезпечення роботи Спілки діє Секретаріат, який очолює Голова Секретаріату. Кількісний склад Секретаріату та його Голова затверджуються Правлінням Спілки.

Ревізійна комісія обирається у кількості трьох осіб таємним або відкритим (за рішенням з'їзду) голосуванням строком на п'ять років і діє згідно з Положенням про Ревізійну комісію, яке затверджується з'їздом.

Спілка адвокатів України діє з метою:

- Об'єднання зусиль адвокатів України у сприянні формуванню демократичної правової держави;
- Сприяння реформуванню українського законодавства та його гармонізації із законодавством Європейського Союзу;
- Підвищення рівня захисту та надання правової допомоги фізичним і юридичним особам, у тому числі іноземним;
- Підвищення ролі і авторитету адвокатури в українському суспільстві;
- Вдосконалення законодавчого регулювання діяльності адвокатури;
- Сприяння досягненню адвокатурою повної самостійності і самоврядування;
- Сприяння професійному розвитку адвокатів, підвищенню їх кваліфікації та поширенню правил адвокатської етики;
- Захист законних інтересів членів Спілки;
- Поширення історичних традицій української адвокатури;
- Сприяння розвитку і поглибленню міжнародних зв'язків адвокатів.

Спілка для досягнення своєї мети ставить перед собою такі завдання:

- Сприяти розвитку демократичних засад діяльності адвокатури, удосконаленню її організаційної структури, підвищенню престижу адвокатської професії, створенню належних умов для активної професійної і громадської діяльності адвокатів, впровадженню науково-технічних засобів у їх роботу;
- Вносити пропозиції, що впливають з мети діяльності Спілки, до органів влади та управління;
- Забезпечувати захист соціальних та професійних прав і законних інтересів членів Спілки; захищати інтереси членів Спілки у державних органах, громадських та інших організаціях, зокрема у кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури і Вищій кваліфікаційній комісії адвокатури;
- Сприяти підвищенню кваліфікації і обміну досвідом роботи адвокатів, вивчати й узагальнювати адвокатську практику, забезпечувати членів Спілки методичною літературою, що видається Спілкою;
- Сприяти неухильному дотриманню норм адвокатської етики;
- Сприяти науковій розробці питань, пов'язаних з діяльністю адвокатури, усуненню недоліків у правозастосовчій діяльності;
- Вивчати ефективність дії правових актів і вносити пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування;
- Самостійно або спільно з державними органами та іншими громадськими організаціями проводити конгреси, конференції, семінари, тренінги, оголошувати конкурси тощо, брати участь у відповідних заходах за кордоном;

- Сприяти зміцненню зв'язків між юридичною наукою, освітою і практикою, розширенню демократії і гласності у правотворчості;
- Брати участь в організації юридичної освіти та перепідготовці кадрів та підвищенні кваліфікації юристів;
- Пропагувати та роз'яснювати чинне законодавство;
- Здійснювати правову експертизу законопроектів та нормативно-правових актів;
- Створювати спеціальні фонди Спілки, юридичні бюро, навчально-методичні і консультаційні пункти, а також підприємства і організації, необхідні для виконання статутних завдань, оздоровчі та соціально-культурні заклади, мати у власності приміщення, споруди, засоби транспорту і зв'язку та інше майно. Господарським підприємствам, закладам та організаціям Спілки в установленому законом порядку надається статус юридичної особи і вони діють відповідно до чинного законодавства;
- В установленому законом порядку засновувати видавництва, видавати газети, журнали, науково-популярну, довідкову та іншу літературу;
- Представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси членів Спілки у державних органах і громадських організаціях;
- Одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх статутних завдань;
- Організаційно і матеріально підтримувати інші громадські організації (об'єднання), надавати допомогу в їх створенні;
- Створювати третейські суди;
- Розвивати міжнародні зв'язки, обмін професійним досвідом, співробітництво з різними міжнародними організаціями, всебічно сприяти імплементації міжнародних норм і стандартів адвокатської діяльності;
- Підтримувати зв'язки та здійснювати обмін делегаціями з організаціями зарубіжних країн, бути членом міжнародних організацій, здійснювати іншу міжнародну діяльність в межах завдань, визначених Статутом.

Для виконання статутних завдань у встановленому законом порядку Спілка:

- Розглядає звернення членів Спілки, пов'язані з порушенням їх професійних і соціальних прав, приниженням честі й гідності, а також з питань відрахування і виключення з адвокатських об'єднань, притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- Організовує науково-методичну роботу, обмін досвідом роботи адвокатів;
- Сприяє поширенню правових знань і правової культури через друковані видання та інші інформаційні органи;
- Вивчає правовий досвід інших країн і розвиває різні форми міжнародних контактів;

- Встановлює нагороди і заохочує членів Спілки за активну роботу у Спілці, вносить у встановленому законом порядку пропозиції стосовно представлення членів Спілки до державних нагород, почесних звань;
- Сприяє оздоровленню членів Спілки, реалізації їх соціальних прав.

Членство у Спілці припиняється:

1. За заявою члена Спілки з дня її надходження до регіонального відділення Спілки відповідно до Положення про регіональне відділення САУ або до Правління (Ради) САУ;
2. За рішенням компетентного органу колективного члена з дня надходження цього рішення до регіонального відділення Спілки відповідно до Положення про регіональне відділення САУ або до Правління (Ради) САУ;
3. У разі анулювання адвокатського свідоцтва з дня прийняття відповідного рішення;
4. Припинення адвокатської діяльності, крім випадків виходу на пенсію, прикомандирування до Вищої ради юстиції України тощо.

Член Спілки може бути виключений з неї за порушення обов'язків члена Спілки, вимог Статуту Спілки З'їздом, Радою, загальними зборами регіонального відділення відповідно до Положення про регіональне відділення САУ. Рішення регіонального відділення САУ про виключення зі Спілки може бути протягом місяця оскаржене до Ради Спілки.

Припинення діяльності Спілки може відбуватися шляхом реорганізації або ліквідації.

Реорганізація Спілки відбувається згідно з рішенням З'їзду, якщо за таке рішення проголосувало не менше ніж $\frac{3}{4}$ присутніх делегатів на З'їзді.

Ліквідація Спілки може бути за рішенням З'їзду, якщо за таке рішення проголосувало не менше ніж $\frac{3}{4}$ присутніх делегатів на З'їзді або за рішенням суду. У випадку ліквідації створюється ліквідаційна комісія.

2. Асоціація адвокатів України: порядок утворення та завдання.

Членами Асоціації можуть бути дієздатні фізичні особи, які поділяють принципи та завдання Асоціації, визнають та виконують положення Статуту Асоціації, відповідають вимогам та прийняті до Асоціації в порядку, встановленому Статутом та внутрішніми документами Асоціації, а також своєчасно сплачують членські внески.

Членами Асоціації можуть бути громадяни України, які набули статус адвоката. За рішенням Правління фізичній особі може бути присвоєне звання почесного члена Асоціації. Почесним членом Асоціації може бути правник, науковець, політичний чи суспільний діяч, а також будь-яка інша фізична особа, яка має особливі досягнення у справі державотворення та розвитку юридичної професії та надає значну організаційну, матеріальну або іншу підтримку діяльності Асоціації. Почесні члени обираються на засіданні Правління більшістю голосів присутніх членів Правління за ініціативою Президента або члена Правління.

Члени Асоціації мають рівні права. Членство в Асоціації є добровільним. Члени Асоціації можуть бути членами інших громадських об'єднань.

Прийом у члени та у кандидати у члени Асоціації здійснюється на підставі письмової заяви заявника на ім'я Президента. До заяви додається анкета та, за бажанням, фотокартка заявника розміром 3x4 та копія квитанції або копія платіжного доручення на перерахування членського внеску з відміткою установи банку.

У випадку сумніву Асоціація має право вимагати у заявника наступні документи:

- копію першої та другої сторінок паспорта;
- копію Свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Заява за встановленою формою з доданими документами надсилається рекомендованим листом до Асоціації або подається до Секретаріату особисто. Для прискорення розгляду заяви заявник може додатково надіслати заповнену заяву електронною поштою або заповнити заяву на веб-сайті Асоціації.

Комісія у десятиденний термін з дати подання заяви готує свій висновок щодо можливості прийому заявника до Асоціації. Висновок Комісії враховується при прийнятті Правлінням рішення про прийом або відмову у прийомі до Асоціації, але не є вирішальним.

Правління приймає рішення про прийом або відмову у прийомі до Асоціації у місячний термін з дати подання заяви до Асоціації. Рішення Правління про відмову у прийомі до Асоціації має бути мотивованим. Таке рішення може бути оскаржене заявником до З'їзду. Рішення З'їзду є остаточним.

Члени Асоціації мають право:

- брати участь в управлінні Асоціацією через участь у З'їздах безпосередньо або через делегатів у порядку, передбаченому статтею 7 Статуту Асоціації;
- обирати та бути обраними до органів Асоціації, її Відділень;
- брати участь у роботі структурних підрозділів Асоціації, ініціювати створення таких підрозділів для виконання статутних завдань Асоціації;
- брати участь у конференціях, семінарах та інших заходах, що організуються та проводяться Асоціацією на умовах, затверджених Правлінням або відповідним структурним підрозділом Асоціації в межах своєї компетенції;
- голосувати при прийнятті рішень на З'їзді, загальних зборах Відділень та інших структурних підрозділів Асоціації;
- користуватися послугами та привілеями Асоціації, а також усіма видами методичної, консультативної та іншої допомоги, яку може надати Асоціація, на умовах, затверджених Правлінням;
- одержувати методичну та організаційну допомогу у реалізації проектів, схвалених органами Асоціації;
- вимагати розгляду на З'їзді будь-яких питань, що стосуються діяльності Асоціації;

обговорювати будь-які питання діяльності Асоціації, вносити на розгляд Асоціації пропозиції щодо вдосконалення її діяльності;

- одержувати повну та достовірну інформацію про діяльність Асоціації;

публікувати свої наукові праці та наукові статті у виданнях Асоціації; одержувати від Асоціації допомогу для захисту своїх законних прав та інтересів на умовах, затверджених Правлінням;

- вийти з Асоціації в порядку та на умовах, передбачених Статутом Асоціації та цим Положенням.

Члени Асоціації зобов'язані:

- дотримуватись вимог Статуту, Положення, інших внутрішніх документів Асоціації а також виконувати рішення З'їзду, Правління та інших органів Асоціації, які є обов'язковими для них та відповідають чинному законодавству України;

- своєчасно сплачувати внески;

- брати активну участь у діяльності Асоціації та всіляко сприяти досягненню її цілей та завдань;

- не допускати дій, що дискредитують Асоціацію;

- інформувати органи Асоціації про відомі їм факти, які можуть вплинути на діяльність Асоціації, а також про факти порушення Статуту та інших внутрішніх документів Асоціації;

- мати інші обов'язки, передбачені чинним законодавством України, Статутом, Положенням та іншими внутрішніми документами Асоціації.

Членство в Асоціації припиняється у випадках:

- добровільного припинення членства в Асоціації;

- виключення з Асоціації;

- автоматичного припинення членства в Асоціації.

Добровільне припинення членства в Асоціації здійснюється шляхом подання письмової заяви до Асоціації. Рішення Правління у випадку добровільного припинення членства не вимагається. Датою припинення членства є дата подання заяви.

У разі добровільного припинення членства в Асоціації особа має право повторно вступити до Асоціації на умовах, передбачених Статутом Асоціації та Положенням.

Члена Асоціації може бути виключено з Асоціації рішенням Правління за поданням Комісії при наявності однієї з підстав:

- невиконання статутних обов'язків, в тому числі порушення Статуту, а також невиконання рішень Правління або порушення правил та норм, прийнятих З'їздом, Правлінням або Президентом, які є обов'язковими для всіх членів Асоціації;

- поширення відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво і завдають шкоди інтересам та/або діловій репутації Асоціації;

- накладення на члена Асоціації дисциплінарного стягнення у зв'язку з його професійною діяльністю;

- недотримання членом Асоціації стандартів етичної та професійної поведінки, затверджених З'їздом.

Рішення Правління про виключення з Асоціації може бути оскаржене до З'їзду. Рішення З'їзду є остаточним.

Виключення члена з Асоціації позбавляє його права на повторний вступ до Асоціації протягом 3 (трьох) років.

Припинення членства настає автоматично та не потребує прийняття окремого рішення Правління у наступних випадках:

- припинення громадянства України;
- позбавлення права займатися адвокатською діяльністю;
- порушення обов'язків щодо сплати членського внеску;
- визнання особи недієздатною у встановленому законом порядку;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо члена Асоціації, який скоїв умисний злочин;
- смерть особи.

Лекція № 7. Адвокат у кримінальному процесі

План.

1. Правові основи діяльності адвоката у кримінальному процесі.
2. Адвокат як захисник підозрюваного, обвинуваченого та підсудного.
3. Адвокат – представник потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача в кримінальному процесі.

1. Правові основи діяльності адвоката у кримінальному процесі.

Ст. 55 КУ, гарантуючи державний захист прав і свобод людини, наголошує, що кожному має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника (ст. 29).

До основних видів правової допомоги у кримінальному процесі слід віднести:

- 1) захист від обвинувачення;
- 2) професійне представництво.

Забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників процесу впливає із завдань, закріплених у ст. 2 КПК України. Завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Учасники кримінального процесу можуть захищати свої права особисто або за допомогою представника.

Відповідно до ст. 21 КПК України підозрюваному, обвинуваченому і підсудному забезпечується право на захист. Особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя і суд зобов'язані до першого допиту підозрюваного, обвинуваченого і підсудного роз'яснити їм право мати захисника і скласти про це протокол, а також надати підозрюваному, обвинуваченому і підсудному можливість захищатися встановленими законом засобами від пред'явленого обвинувачення та забезпечити охорону їх особистих і майнових прав.

Після затримання особи, яка підозрюється у скоєнні злочину, орган дізнання повинен роз'яснити їй право на запрошення захисника. Про роз'яснення прав підозрюваному зазначається у протоколі затримання або у постанові про застосування запобіжного заходу, а обвинуваченому – у постанові про притягнення особи до участі у справі як обвинуваченого.

Відповідно до ст. 44 КПК захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого,

виправданого та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні у кримінальній справі.

Як захисники допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. У випадках і в порядку, передбачених цим Кодексом, як захисники допускаються близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники.

Повноваження захисника на участь у справі стверджується:

1) адвоката — ордером відповідного адвокатського об'єднання;

2) адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання -

угодою, інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи або дорученням юридичної особи — угодою або дорученням юридичної особи;

3) близьких родичів, опікунів або піклувальників — заявою обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого про їх допуск до участі в справі як захисників.

Захисник допускається до участі в справі в будь-якій стадії процесу. Близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників допускаються до участі в справі з моменту пред'явлення обвинуваченому для ознайомлення матеріалів досудового слідства. У випадках, коли відповідно до вимог статті 45 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників можуть брати участь у справі лише одночасно з захисником — адвокатом чи іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Про допуск захисника до участі в справі особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

Ст 45. КПК передбачає, що участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції є обов'язковою:

1) у справах осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину у віці до 18 років, — з моменту визнання особи підозрюваною чи пред'явлення їй обвинувачення;

2) у справах про злочини осіб, які через свої фізичні або психічні вади (німі, глухі, сліпі тощо) не можуть самі реалізувати своє право на захист, — з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення або з моменту встановлення цих вад;

3) у справах осіб, які не володіють мовою, якою ведеться судочинство — з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення;

4) коли санкція статті, за якою кваліфікується злочин, передбачає довічне ув'язнення — з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення;

5) при провадженні справи про застосування примусових заходів медичного характеру — з моменту встановлення факту наявності у особи душевної хвороби;

б) при провадженні справи про застосування примусових заходів виховного характеру — з моменту першого допиту неповнолітнього або з моменту поміщення його до приймального-розподільника.

У суді апеляційної інстанції участь захисника у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, є обов'язковою, якщо в апеляції ставиться питання про погіршення становища засудженого чи виправданого.

Підозрюваний, обвинувачений і підсудний мають право в будь-який момент провадження у справі відмовитися від запрошеного чи призначеного захисника. Відмова допускається лише з ініціативи підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного і не позбавляє його права запросити того ж чи іншого захисника в подальших стадіях процесу.

При відмові від захисника особа, яка провадить дізнання, слідчий складають протокол з зазначенням мотивів відмови, а суд зазначає про це в протоколі судового засідання. Про прийняття відмови від захисника чи відхилення її особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

Відмова від захисника у випадках, зазначених у статті 45 цього Кодексу, може бути прийнята лише коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений чи виправданий обґрунтовують її мотивами, які особа, що провадить дізнання, слідчий, суд визнають такими, що заслуговують на увагу. У цьому випадку захисник замінюється іншим в порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

Прийнявши відповідно до вимог статті 50 цього Кодексу рішення про усунення захисника від участі в справі, а також прийнявши відмову захисника від виконання обов'язків, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя чи суд роз'яснюють підозрюваному, обвинуваченому, підсудному його право запросити іншого захисника та надають йому для цього в стадії розслідування справи не менше доби, а в стадії судового розгляду справи — не менше трьох діб. Якщо у випадках, передбачених статтею 45 цього Кодексу, підозрюваний, обвинувачений, підсудний протягом цих строків не запросить іншого захисника, особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суддя постановою, а суд — ухвалою самі призначають захисника.

Заміна одного захисника іншим, крім випадків, передбачених статтею 61 цього Кодексу, може мати місце тільки за клопотанням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного.

Заміна одного захисника іншим може мати місце в будь-якій стадії процесу і не тягне відновлення процесуальних дій, вчинених за участю захисника, якого замінено (ст. 46 КПК).

Захисник запрошується підозрюваним, обвинуваченим, підсудним чи засудженим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого. Особа, що провадить дізнання, слідчий, суд зобов'язані надати

затриманій особі чи особі, яка утримується під вартою, допомогу у встановленні зв'язку з захисником або з особами, які можуть запросити захисника.

Підозрюваний, обвинувачений, підсудний вправі запросити собі кількох захисників.

Особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суд можуть призначити захисника у встановленому законом порядку через адвокатське об'єднання. Вимога особи, яка провадить дізнання, слідчого, суду про призначення захисника, є обов'язковою для керівника адвокатського об'єднання.

Захисник призначається у випадках:

1) коли відповідно до вимог частин першої і другої статті 45 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, але підозрюваний, обвинувачений, підсудний не бажає або не може запросити захисника;

2) коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний бажає запросити захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може цього зробити.

У випадку, коли є потреба у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника, а підозрюваний чи обвинувачений ще не встиг запросити захисника або явка обраного захисника неможлива, особа, яка провадить дізнання, слідчий своєю постановою вправі призначити захисника тимчасово до явки обраного захисника.

Якщо потреби у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника немає і коли неможлива явка захисника, обраного підозрюваним протягом двадцяти чотирьох годин, а захисника, обраного обвинуваченим чи підсудним, — протягом семидесяти двох годин, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому, підсудному запросити іншого захисника. Якщо і цей захисник не зможе з'явитися для участі в справі протягом двадцяти чотирьох годин, а також у випадках, коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний протягом того ж строку не запросить іншого захисника, особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суддя постановою, а суд — ухвалою самі призначають захисника.

Етичні аспекти здійснення захисту за призначенням. Здійснення захисту за призначенням органів попереднього слідства та суду у випадках, передбачених чинним кримінально-процесуальним законодавством, є важливим професійним обов'язком адвоката. Необгрунтована відмова від прийняття на себе захисту за цих умов є неприпустимою.

Відмову слід вважати обгрунтованою тільки у випадках:

1) коли адвокат через тимчасову непрацездатність не може повноцінно виконувати свої професійні обов'язки;

2) коли з об'єктивних причин у адвоката відсутня належна кваліфікація для надання правової допомоги у конкретній справі, що є особливо складною;

3) коли при прийнятті адвокатом на себе надання правової допомоги певній особі через конкретні причини неможливо забезпечити дотримання

вимог цих Правил, які регламентують ситуацію суперечності інтересів, або правил, що забезпечують гарантії збереження конфіденційної інформації;

4) коли прийняття захисту за призначенням через конкретні об'єктивні причини може потягнути суттєве порушення прав і законних інтересів інших клієнтів адвоката, з котрими адвокат пов'язаний раніше укладеними угодами про надання правової допомоги;

5) коли частина роботи, що виконується за призначенням, у загальному обсязі роботи адвоката стає вочевидь надмірною і ставить його в тяжке матеріальне становище.

У випадках здійснення захисту за призначенням у порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом України (1001-05, 1002-05, 1003-05), з оплатою відповідно до чинного законодавства на будь-якій стадії здійснення правової допомоги допускається укладення угоди з клієнтом про надання йому правової допомоги, яке передбачає внесення гонорару клієнтом.

Адвокат не має права в цих випадках схилити клієнта до укладення угоди шляхом обману, погроз та інших засобів, які суперечать чинному законодавству і цим Правилам.

Адвокат, який виконував на попередньому слідстві захист клієнта на підставі укладеної угоди або за призначенням, не може відмовитись від прийняття доручення на захист цього клієнта в суді першої інстанції.

2. Адвокат як захисник підозрюваного, обвинуваченого та підсудного.

Ст. 48 КПК передбачає, що захисник зобов'язаний використовувати передбачені в цьому Кодексі та в інших законодавчих актах засоби захисту з метою з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого та надавати їм необхідну юридичну допомогу.

З моменту допуску до участі у справі захисник має право:

1) до першого допиту підозрюваного чи обвинуваченого мати з ним конфіденційне побачення, а після першого допиту — такі ж побачення без обмеження їх кількості та тривалості;

2) мати побачення з засудженим чи з особою, до якої застосовано примусові заходи медичного чи виховного характеру;

3) ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовується затримання підозрюваного чи обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, а після закінчення досудового слідства — з усіма матеріалами справи;

4) бути присутнім на допитах підозрюваного, обвинуваченого та при виконанні інших слідчих дій, виконуваних з їх участю або за їх клопотанням чи клопотанням самого захисника, а при виконанні інших слідчих дій — з дозволу дізнавача, слідчого;

5) застосовувати науково-технічні засоби при провадженні тих слідчих дій, в яких бере участь захисник, а також при ознайомленні з матеріалами справи — з дозволу особи, яка провадить дізнання, чи слідчого, а у суді, якщо справа розглядається у відкритому судовому засіданні, — з дозволу судді чи суду;

6) брати участь в судових засіданнях;

7) ставити в судовому засіданні питання підсудним, потерпілому, свідкам, експерту, спеціалісту, позивачу і відповідачу, брати участь у дослідженні інших доказів;

8) подавати докази, заявляти клопотання і відводи, висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, оскаржувати дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду;

9) виступати в судових дебатах;

10) знайомитися з протоколом судового засідання та подавати на нього зауваження;

11) знати про принесені в справі подання прокурора, апеляції, подавати на них заперечення;

12) брати участь в засіданнях суду при апеляційному розгляді справи;

13) збирати відомості про факти, що можуть використовуватися як докази в справі, в тому числі запитувати і одержувати документи чи їх копії від громадян та юридичних осіб, знайомитися на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян з необхідними документами, крім тих, таємниця яких охороняється законом, одержувати письмові висновки фахівців з питань, що вимагають спеціальних знань, опитувати громадян.

Захисник зобов'язаний з'являтися для участі у виконанні процесуальних дій, в яких його участь є обов'язковою. У разі неможливості з'явитися у призначений строк, захисник зобов'язаний заздалегідь повідомити про це та про причини неможливості явки дізнавачу, слідчому, прокурору, суду.

У разі неявки захисника, слідча дія, участь в якій захисника не є обов'язковою, виконується без нього.

Захисник не вправі розголошувати дані, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Захисник зобов'язаний не перешкоджати встановленню істини в справі шляхом вчинення дій, спрямованих на те, щоб схилити свідка чи потерпілого до відмови від показань або до дачі завідомо неправдивих показань, схилити експерта до відмови від дачі висновку чи дачі завідомо неправдивого висновку, іншим чином сфальсифікувати докази у справі або затягнути розслідування чи судовий розгляд справи. Він також повинен дотримуватися встановленого порядку при розслідуванні та судовому розгляді справи.

Після допуску до участі в справі захисник — адвокат вправі відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

1) коли є обставини, які згідно зі статтею 61 цього Кодексу виключають його участь у справі;

2) коли він свою відмову мотивує недостатніми знаннями чи некомпетентністю.

Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків при участі в справі не підлягають огляду, розголошенню чи вилученню дізнавачем, слідчим, прокурором чи судом без його згоди.

Відповідно до ст. 255 КПК України після призначення справи до розгляду має право на ознайомлення з матеріалами справи.

Після цього адвокат повинен:

- узгодити з підзахисним фактичну та правову позицію щодо захисту;
- з'ясувати, чи немає інших доказів, які можуть посприяти в захисті підзахисного;
- обговорити клопотання, які варто подати;
- роз'яснити права та обов'язки підсудного тощо.

Захисна промова – це промова в судових дебатах, у якій з точки зору захисту підсудного дається аналіз доказів, викладаються міркування по суті обвинувачення, кваліфікації злочину, пропозиції про міру покарання. Зміст захисної промови:

- 1) вступна частина. Вона не повинна повторювати обвинувальний висновок.
- 2) встановлення фактичних обставин справи, аналіз та оцінка доказів;
- 3) обґрунтування кваліфікації злочину;
- 4) характеристика особи підсудного;
- 5) міркування про цивільний позов;
- 6) міру покарання. Не варто зазначати конкретну міру покарання.

3. Адвокат – представник потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача в кримінальному процесі.

Потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду.

Про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

Громадянин, визнаний потерпілим від злочину, вправі давати показання у справі. Потерпілий і його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, — після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови народного судді, а за наявності відповідних підстав — на забезпечення безпеки.

У випадках, визначених цим Кодексом, потерпілий має право під час судового розгляду особисто або через свого представника підтримувати обвинувачення. Потерпілий може брати участь у судових дебатах.

У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені цією статтею, мають його близькі родичі.

Особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, вправі при провадженні в кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом з кримінальною справою.

Цивільний позов може бути пред'явлений як під час досудового слідства і дізнання, так і під час судового розгляду справи, але до початку судового слідства. Відмова у позові в порядку цивільного судочинства позбавляє позивача права пред'являти той же позов у кримінальній справі.

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальній справі, а також особа, цивільний позов якої залишився без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства.

Цивільним позивачем визнається громадянин, підприємство, установа чи організація, які зазнали матеріальної шкоди від злочину і пред'явили вимогу про відшкодування збитків відповідно до статті 28 цього Кодексу. Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

Цивільний позивач або його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання; брати участь у судовому розгляді; просити орган дізнання, слідчого і суду про вжиття заходів до забезпечення заявленого ними позову; підтримувати цивільний позов; ознайомлюватися з матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилось, — після призначення справи до судового розгляду; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду в частині, що стосується цивільного позову, а за наявності відповідних підстав — на забезпечення безпеки.

Цивільний позивач зобов'язаний на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора і суду пред'являти всі необхідні документи, зв'язані з заявленим позовом.

Як цивільних відповідачів може бути притягнуто батьків, опікунів, піклувальників або інших осіб, а також підприємства, установи та організації, які в силу закону несуть матеріальну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями обвинуваченого. Про притягнення як цивільного відповідача особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

Цивільний відповідач або його представник має право:

заперечувати проти пред'явленого позову; давати пояснення по суті пред'явленого позову; подавати докази; заявляти клопотання; ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються цивільного позову, з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, — після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок і ухвали суду в частині, що стосується цивільного позову, а за наявності відповідних підстав — на забезпечення безпеки.

Представниками потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача можуть бути адвокати, близькі родичі, законні представники, а також інші особи за постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, судді або за ухвалою суду.

Коли цивільним позивачем або цивільним відповідачем є підприємство, установа чи організація, то представниками їх інтересів можуть бути спеціально уповноважені ними на те особи.

Представники користуються процесуальними правами осіб, інтереси яких вони представляють.

Лекція № 8. Адвокат у цивільному процесі

План.

1. Правові аспекти участі адвоката у цивільному процесі.
2. Процесуальні особливості участі адвоката у цивільному процесі.
3. Особливості діяльності адвоката на різних стадіях цивільного процесу.
4. Права та обов'язки представника під час перевірки законності та обґрунтованості судових постанов.
5. Участь адвоката у різних видах проваджень цивільного судочинства.

1. Правові аспекти участі адвоката у цивільному процесі.

Правові підстави участі адвоката у цивільному процесі визначені Конституцією України, Цивільним процесуальним кодексом України, ЗУ „Про адвокатуру”.

Особливо зросла роль адвокатів за умов реалізації принципу змагальності сторін: тягар доказування покладається на самі сторони, суд лише сприяє у витребуванні доказів за наявності про це клопотань сторін.

Відповідно до ст. 12 ЦПК України особа, яка бере участь у справі, має право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати у цій справі представника.

Представництво адвокатів є договірним (добровільним, факультативним) видом представництва. Проте існує думка про необхідність введення обов'язкової участі адвоката у цивільному процесі. Російські практики-адвокати пропонують створити інститут державної адвокатури, адвокати якої працювали б за рахунок бюджетних коштів, отримуючи чітко визначені оклади. Проте, враховуючи засади здійснення цивільного процесу, створення обов'язкової участі адвоката у ньому є недоцільним.

У теорії цивільного процесу розрізняють також субпредставництво, тобто батьки, опікуни, піклувальники можуть передати свої повноваження на ведення справи у суді іншим особам, якими можуть бути і адвокати.

Адвокати на підтвердження своїх повноважень можуть надати суду ордер, виданий відповідним адвокатським об'єднанням, або договір доручення, який на практиці називають договором про надання юридичної допомоги.

Сторона може також заявляти клопотання про допуск адвоката в усній формі із занесенням відомостей про адвоката до журналу судового засідання або письмовій формі з приєднанням його до справи.

Договір про правову допомогу може бути укладений з адвокатом індивідуально або з адвокатським бюро.

Якщо адвокат у процесі діє сам, без сторони, яку він представляє, він повинен надати суду довіреність.

Отже, представництво адвокатом у цивільній справі слід визначати як договірні правовідносини, за якими адвокат в силу його юридичної компетентності бере на себе обов'язок щодо здійснення процесуальної діяльності, спрямованої на захист порушених, оспорюваних, невизнаних прав та законних інтересів особи у суді в межах наданих йому повноважень та в інтересах цієї особи.

Реальні правовідносини між адвокатом та клієнтом можуть виникати на різних стадіях: до моменту звернення до суду, коли заява знаходиться у провадженні суду, після розгляду справи судом першої інстанції і на кожній із стадій перегляду судових рішень та при виконанні рішення суду ДВС.

Консультаційна робота – це окремий вид діяльності, і вона повинна оплачуватись окремо.

Існує думка, що адвокат може брати на себе обов'язки щодо представництва інтересів клієнта в тому разі, коли справа має юридичну перспективу. Пропонується відмовляти особі у прийнятті доручення на ведення справи, якщо:

- буде виявлено відсутність фактів, необхідних для обґрунтування вимог або заперечень довірителя;
- підстави вимог або заперечень не можуть бути підтверджені доказами, дозволеними законом для підтвердження правовідносин;
- вимоги або заперечення не охороняються законом.

Права представника поділяються на загальні та спеціальні. Загальні викладені у ст. 27 ЦПК України. До спеціальних повноважень представників слід віднести ті, які відповідно до закону потребують спеціальної процедури їх передачі, а саме – зазначення в договорі та на норм, які їх регламентують, повинно бути зроблено посилання у довіреності.

Адвокат, який прийняв доручення на ведення цивільної справи, зобов'язаний постійно узгоджувати свої дії з довірителем.

Розмір гонорару визначається за домовленістю між клієнтом та адвокатом або адвокатським об'єднанням.

2. Процесуальні особливості участі адвоката у цивільному процесі.

Процесуальна діяльність адвоката у цивільній справі здійснюється відповідно до норм ЦПК України.

У суді першої інстанції адвокат повинен сконцентрувати увагу на побудові правової позиції у справі, її аргументації, підкріпленої доказами, оскільки від цього залежить позиція судді щодо розгляду справи і подальшого задоволення позову.

Адвокат складає процесуальні документи, загальні вимоги до яких встановлені ЦПК України.

Особливе місце займає діяльність адвоката у процесу доказування, оскільки від доведеності юридичних обставин суду залежить майбутнє судове рішення.

Процес доказування розпочинається до подання позовної заяви і триватиме до набрання рішенням законної сили, а в окремих випадках – до завершення розгляду справи відповідним судом (апеляція, касація).

Адвокат може не тільки подавати докази та давати їх оцінку, але також давати оцінку доказам, поданим іншою стороною.

3. Особливості процесуальної діяльності адвоката на різних стадіях цивільного процесу.

Відкриття провадження у справі – роз'яснити клієнту його права при відмові у відкритті провадження.

Підготувати заперечення на позовну заяву та обґрунтувати його відповідними доказами. Має право звернутися до суду з заявою про забезпечення позову.

Має право подавати клопотання різного роду. Задавати питання свідкам.

Судові дебати мають досить важливе значення. У них особи, які беруть участь у справі, виступають з судовими промовами. Порядок судових дебатів врегульовано ЦПК України (позивач, його представник, відповідач, його представник, треті особи з самостійними вимогами та їх представники).

Судова промова – це промова, звернена до суду та інших учасників цивільного судочинства і присутніх при розгляді цивільної справи, в якій містяться висновки щодо справи, яка розглядається судом.

Перед підготовкою судової промови адвокат повинен:

- зібрати усі матеріали справи;
- проаналізувати зібрані матеріали;
- систематизувати усі матеріали;
- письмово підготувати судову промову.

Предметом судової промови у суді першої інстанції є:

- виклад фактичних обставин справ;
- оцінка доказів;
- правова кваліфікація обставин справи, пропозиції щодо застосування того чи іншого закону до даних правовідносин;
- прохальна частина судової промови, звернена до суду.

Якщо під час судових дебатів виникає необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів адвокат має право відповідно до ст. 194 ЦПК України клопотати про це перед судом. Суд постановляє ухвалу про повернення до з'ясування обставин справи. Після з'ясування обставин справи судові дебати проводяться в загальному порядку.

Після винесення судового рішення адвокат має право знайомитись з протоколами, з технічним записом судового засідання та судовим рішенням і в разі незгоди з положеннями цих документів та запису, подати суду письмові зауваження щодо неповноти або неправильності їх запису, наполягати на усуненні цих недоліків.

Бере участь в процесі укладення мирової угоди, визнання позову або відмови від позову.

4. Права та обов'язки представника під час перевірки законності та обґрунтованості судових постанов.

Має право подавати апеляційні скарги на рішення суду першої інстанції. При цьому слід вірно визначити предмет оскарження, оскільки суд апеляційної інстанції відповідно до ст. 303 ЦПК України розглядає скаргу в межах доводів апеляційної скарги та позовних вимог, заявлених в суді першої інстанції.

Строк апеляційного оскарження рішення – 10 днів після проголошення рішення подається заява про оскарження, а протягом 20 – скарга. Строк апеляційного оскарження ухвали – 5 днів заява, 10 днів скарга.

Строк касаційного оскарження рішення – 2 місяці з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду.

Перегляд рішень і ухвал у зв'язку з винятковими обставинами проводиться після їх перегляду у касаційному порядку (ст. 353-360). Скарга подається протягом місяці з дня відкриття виняткових обставин.

Перегляд рішень і ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами (ст. 361-366). Заяви подаються протягом трьох місяців з дня встановлення обставин, що є підставою для перегляду.

5. Участь адвоката у різних видах проваджень цивільного судочинства.

Адвокат бере участь у заочному розгляді справи, особливо у процесі доказування та доведення.

У позовному провадженні діяльність адвоката спрямовується на доведення суду наявності або відсутності певних суб'єктивних прав та обов'язків.

При розгляді справ окремого провадження адвокат повинен чітко визначати предмет доказування виходячи з мети, на досягнення якої спрямовано весь судовий процес.

У наказному провадженні адвокат теж приймає участь у доказуванні.

Лекція № 9. Адвокат у господарському судочинстві

План.

1. Особливості представництва у господарському процесі.
2. Відшкодування витрат на послуги адвоката.

1. Особливості представництва у господарському процесі.

Особливості участі адвоката у господарському судочинстві визначаються особливостями господарського судочинства, розгляду справ зі спорів у господарських відносинах. У свою чергу, ці особливості характеризуються предметом судового розгляду (спори у господарських відносинах) та суб'єктом складом (юридичні особи та громадяни-підприємці).

Головними джерелами господарського процесу є:

- Господарський процесуальний кодекс України (далі - ГПК),
- Закон України «Про судоустрій та статус суддів»,
- Закон України «Про прокуратуру»,
- Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»,
- Закон України «Про виконавче провадження»,
- Закон України «Про міжнародне приватне право» та ін.

Окремо слід зупинитися на рекомендаційних актах Вищого господарського суду України. До повноважень Вищого господарського суду України віднесено вивчення і узагальнення судової практики, надання методичної допомоги судам нижчого рівня на основі її узагальнення та аналізу судової статистики. Відповідно до норм Закону України «Про судоустрій та статус суддів» Вищий господарський суд України дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції.

Метою судового представництва є необхідність забезпечення реалізації процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі.

ГПК не визначає поняття судового представництва. У рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави у арбітражному суді) зазначається, що за правовою природою **представництво у суді** є правовідносинами, в яких одна особа (представник) на підставі певних повноважень виступає від імені іншої особи (довірителя) і виконує процесуальні дії в суді в її інтересах, набуваючи (змінюючи, припиняючи) для неї права та обов'язки.

Таке визначення є традиційним і для науки процесуального права.

У господарському судочинстві (на відміну від цивільного та адміністративного) представник **не має самостійного процесуального статусу**.

Ст. 18 ГПК України визначає, що до складу учасників судового процесу входять: сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених ГПК. У цьому переліку представник сторони чи третьої особи не вирізняється серед учасників судового процесу.

Слід зазначити, що ГПК не обмежує кількості представників, яких може призначити одна особа.

Особа, яка є представником, повинна мати належним чином посвідчені повноваження на ведення справи у суді. Справи юридичних осіб в господарському суді ведуть їх органи, що діють у межах повноважень, наданих їм законодавством та установчими документами, через свого представника.

Відповідно до ч. 1 ст. 28 ГПК юридичну особу за посадою може представляти її керівник. Інші особи, які є штатними працівниками юридичної особи, можуть бути її представниками, якщо вони діють у межах, визначених законодавством чи установчими документами юридичної особи.

Як зазначається в роз'ясненні Вищого господарського суду України «Про участь в судовому процесі відособлених підрозділів юридичних осіб», представниками сторін у судовому процесі можуть бути інші, крім їх керівників або заступників керівників, уповноважені особи. Якщо у справі від імені юридичної особи бере участь відособлений підрозділ, процесуальні документи має право підписувати керівник або заступник керівника цього підрозділу.

Не можна вважати процесуальним представництвом те, що юридичну особу представляють її органи. Органи юридичної особи не наділені спеціальним процесуальним статусом і діють у межах повноважень, наданих їм законом та установчими документами. Орган юридичної особи веде в господарському суді справу без довіреності, на підставі своєї компетенції. Отже, якщо у справі від імені юридичної особи виступає її уповноважений орган, це не позбавляє юридичну особу права призначити представника через надання йому довіреності.

Та сама особа не може бути одночасно представником іншої сторони або третіх осіб. Причиною цього є те, що матеріально- правові та процесуальні інтереси сторін і третіх осіб у справі або протилежні, або не збігаються.

Відповідно до ч. 2 ст. 28 ГПК керівники підприємств та організацій, інші особи, повноваження яких визначено законодавством або установчими документами, подають господарському суду документи, що посвідчують їхнє посадове становище. Повноваження керівників юридичних осіб підтверджуються:

а) документами, що посвідчують їхнє посадове чи службове становище. До таких документів належать накази (чи інші аналогічні документи) про призначення на посаду, протоколи зборів про обрання на посаду тощо;

б) установчими документами юридичної особи, у яких містяться повноваження посадових чи службових осіб, що беруть участь у справі як представники цих осіб.

Повноваження посадової особи можуть ґрунтуватися безпосередньо на нормі закону. Так, згідно з п. 19 ст. 16 Закону України «Про Антимонопольний

комітет України» державний уповноважений Антимонопольного комітету України має повноваження представляти Антимонопольний комітет України в суді без спеціальної довіреності.

Частина 3 ст. 28 ГПК встановлює, що представниками юридичних осіб можуть бути також інші особи, повноваження яких підтверджуються довіреністю від імені підприємства, організації. Довіреність видається за підписом керівника або іншої уповноваженої ним особи та посвідчується печаткою підприємства, організації.

Довіреність повинна містити:

- зазначення особи, що видає довіреність;
- зазначення особи, якій видано довіреність;
- зазначення третьої особи, перед якою здійснюється представництво (в даному випадку - господарський суд);
- повноваження представника;
- строк довіреності;
- дату видачі довіреності;
- підпис особи, яка видала довіреність, а якщо довіреність видано юридичною особою, то й печатку юридичної особи.

Строк довіреності встановлюється у довіреності. Якщо строк довіреності не встановлено, вона зберігає чинність до припинення її дії. Довіреність, у якій не вказано дати її вчинення, є нікчемною (ст. 247 ЦК).

Якщо у справі бере участь іноземне підприємство, організація, слід мати на увазі, що відповідно до ст. 34 Закону України «Про міжнародне приватне право»¹² порядок видачі, строк дії, припинення та правові наслідки припинення довіреності визначаються правом держави, у якій видана довіреність.

Довіреність може бути видана на представництво у конкретній справі (разова довіреність), або на представництво в усіх справах у всіх чи певних судах (постійна довіреність).

Представник за довіреністю має право вчиняти усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти особа, яку він представляє, якщо у довіреності не застережено обмежень щодо вчинення окремих процесуальних дій.

Частиною 4 ст. 28 ГПК визначено, що повноваження сторони або третьої особи від імені юридичної особи може здійснювати її відособлений підрозділ, якщо таке право йому надано установчими або іншими документами.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» відокремлений підрозділ юридичної особи - це філія, інший підрозділ юридичної особи, що знаходиться поза її місцезнаходженням та виробляє продукцію, виконує роботи або операції, надає послуги в єдиному замкнутому технологічному процесі з юридичною особою, або представництво, що здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

Коло повноважень відособленого підрозділу юридичної особи щодо здійснення у господарському суді повноваження сторони у справі від імені цієї особи визначається установчими документами останньої, положенням про

відособлений підрозділ, яке затверджено юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу.

Частина 5 ст. 28 ГПК встановлює порядок ведення справ у господарському суді фізичними особами. На відміну від юридичної особи, фізична особа вправі брати участь у розгляді справи особисто і водночас мати у цій же справі свого представника. Якщо фізичну особу представляє її законний представник, він не позбавлений, своєю чергою, права призначити представника для ведення справи в суді.

Якщо у справі бере участь недієздатний чи обмежено дієздатний громадянин, його права і законні інтереси захищає законний представник. Представництво за законом визначається у ст. 242 ЦК. Батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною. Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа.

Особу громадянина-підприємця можуть засвідчувати документ про реєстрацію його як суб'єкта підприємницької діяльності та паспорт або інший відповідний документ, що підприємці можуть вести свої справи в господарському суді через представників, повноваження яких підтверджуються нотаріально посвідченою або прирівнюваною до неї довіреністю. Якщо підприємець бере участь у справі особисто, його особу засвідчує паспорт або інший відповідний документ.

Представництво в господарському суді можуть здійснювати адвокати. ГПК окремо не вирізняє адвоката з-поміж інших осіб, які представляють інтереси осіб у господарському суді. Отже, адвокати представляють інтереси своїх довірительів на підставі довіреності.

Представництво у суді першої інстанції. Представник (у тому числі адвокат) у господарському процесі має процесуальні права і обов'язки, які надані учаснику судового процесу, що його представляють, за відсутності певних обмежень, які можуть бути застережені у довіреності. Основні права викладені у ст. 22 ГПК.

Сторони мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії, брати участь у господарських засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, заявляти клопотання, давати усні та письмові пояснення господарському суду, наводити свої доводи і міркування з усіх питань, що виникають у ході судового процесу, заперечувати проти клопотань і доводів інших учасників судового процесу, оскаржувати судові рішення господарського суду в установленому цим Кодексом порядку, а також користуватися іншими процесуальними правами, наданими їм цим Кодексом.

Позивач вправі до прийняття рішення у справі змінити підставу або предмет позову, збільшити розмір позовних вимог за умови дотримання встановленого порядку досудового врегулювання спору, відмовитись від позову або зменшити розмір позовних вимог.

Відповідач має право визнати позов повністю або частково.

Тобто процесуальні права сторін обмежено лише тими, що зазначені у ГПК. Якщо процесуальні права визначаються іншими законами, користування ними не допускається (адвокат не має права застосовувати засоби технічної фіксації судового процесу).

Процес доказування у господарському судочинстві характеризується певними особливостями. Ці особливості полягають у тому, що обставини справи доводяться головним чином письмовими доказами. Письмові докази відповідно до ст. 36 ГПК подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього.

На відміну від цивільного та адміністративного судочинства розгляд справи у суді першої інстанції не поділяється на стадії. Умовно можна виокремити: а) порушення провадження у справі та підготовка матеріалів до розгляду; б) вирішення господарських спорів.

Відповідно до ст. 65 ГПК підготовка справи до розгляду здійснюється суддею, як правило, без виклику сторін.

Ефективна робота адвоката під час судового розгляду полягає у тому, щоб у поясненнях в концентрованому вигляді дати аналіз обставин справи з підтвердженням їх відповідними доказами, проаналізувати правовідносини сторін та правові норми, що регулюють ці правовідносини, викласти прохання до суду про задоволення позову чи про відмову у позові.

Представництво в суді апеляційної інстанції. Характерні ознаки апеляції:

а) апеляція подається на рішення суду, яке не вступило в законну силу;

б) справа по апеляції переноситься на розгляд вищестоящего суду;

в) подання апеляційної скарги зумовлюється неправильністю рішення суду першої інстанції, що виражається, на думку особи, яка подала апеляційну скаргу, або в неправильному встановленні фактичних обставин, або в "неправильному застосуванні закону, або в неповноті поданому сторонами матеріалі;

г) апеляційний суд, переглядаючи справу, розглядає як питання факту, так і питання права, тобто має право перевірити як юридичну, так і фактичну сторону справи в тому ж обсязі, що й суд першої інстанції;

д) апеляційний суд у результаті розгляду справи не вправі повернути справу до суду першої інстанції для нового розгляду і винесення рішення, а зобов'язаний винести нове рішення;

е) повноваження апеляційного суду при перегляді справи обмежено предметом рішення суду першої інстанції. Нові вимоги, що не були предметом рішення суду першої інстанції, не можуть бути подані в апеляційному провадженні²¹.

Право на апеляційне оскарження мають:

а) сторони;

б) прокурор

в) треті особи.

Апеляційна скарга подається до апеляційного суду через місцевий господарський суд, який розглядав справу як суд першої інстанції. Подання апеляційної скарги безпосередньо до апеляційного суду не допускається.

У теорії процесуального права вирізняють два види апеляції:

- а) неповну апеляцію;
- б) повну апеляцію.

Неповна апеляція являє собою перегляд рішення суду першої інстанції на підставі фактичних даних, що були надані особами, які беруть участь у справі. За загальним правилом неповної апеляції наводити нові посилання на факти або докази під час судового розгляду в апеляційному суді не дозволяється, але за певних умов посилання на нові докази чи обставини можуть бути допущені.

За повної апеляції особам, які беруть участь у справі, дозволяється подавати в апеляційних судах поряд з уже розглянутими й нові докази. Додаткові докази приймаються судом, якщо особа, яка подає докази, обґрунтує неможливість подання цих доказів місцевому господарському суду під час розгляду справи у першій інстанції. Обґрунтовуючи неможливість подання доказів суду першої інстанції, адвокат, який бажає подати нові докази, має довести обставини, що об'єктивно перешкоджали подати ці докази місцевому господарському суду. При цьому докази подаються до суду апеляційної інстанції за правилами подання доказів до суду першої інстанції.

Представництво в суді касаційної інстанції

Перегляд судових актів у касаційному порядку, поряд із апеляційним переглядом, призначений для усунення судових помилок у вирішенні господарських справ.

Завдання або цілі касаційної інстанції мають подвійний характер, що визначається як необхідністю забезпечення однакового застосування закону, так і потребою захисту порушеного права.

При підготовці та поданні касаційної скарги адвокату слід враховувати межі перегляду справи касаційною інстанцією, встановлені у ст.111⁷ ГПК. Касаційна інстанція перевіряє застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

При цьому суд касаційної інстанції перевіряє:

- а) чи застосовано закон, який підлягає застосуванню;
- б) чи не застосовано закон, який не підлягає застосуванню;
- в) чи правильно витлумачено закон.

У касаційній скарзі слід уникати посилань на неправильну оцінку доказів у справі. Допускаються лише посилання на неповноту встановлення обставин справи.

Головним завданням адвоката при підготовці касаційної скарги повинно бути викладення порушення чи неправильного застосування норм матеріального права. Посилання на неправильне застосування норм процесуального права доречно у випадках, коли порушення норм процесуального права є підставою для скасування рішення чи постанови. Такі випадки наведені у ст. 111¹⁰ ГПК:

- 1) справу розглянуто судом у незаконному складі колегії суддів;
- 2) справу розглянуто судом за відсутності будь-якої із сторін, не повідомленої належним чином про час і місце засідання суду;
- 3) господарський суд прийняв рішення або постанову, що стосується прав і обов'язків осіб, які не були залучені до участі в справі;
- 4) рішення або постанова не підписані будь-ким із суддів або підписані не тими суддями, що зазначені у рішенні або постанові;
- 5) рішення прийнято не тими суддями, які входили до складу колегії, що розглянула справу;
- 6) рішення прийнято господарським судом з порушенням правил предметної або територіальної підсудності, крім випадків, передбачених у ч. 4 ст. 17 цього Кодексу.

При підготовці касаційної скарги та до участі у розгляді касаційної скарги рекомендується зробити підборку постанов касасійного суду та постанов Судової палати у господарських справах Верховного Суду України в аналогічних справах. Ці матеріали хоча і не можуть вважатися судовими прецедентами, проте допоможуть зорієнтуватися щодо правової позиції судів у питаннях застосування норм матеріального чи процесуального права, що стосуються справи, в якій бере участь адвокат.

Певними особливостями характеризується робота адвоката на стадіях перегляду постанов та ухвал Вищого господарського суду України Верховним Судом України («повторна касація») та перегляду справи за нововиявленими обставинами.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Верховний Суд України:

- 1) переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;
- 2) переглядає справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;
- 3) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- 4) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Специфіка роботи адвоката на стадії перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами полягає у тому, щоб належним чином обґрунтувати підстави перегляду.

Нововиявлена обставина - це:

юридичний факт, який передбачений нормами права і тягне виникнення, зміну або припинення правовідносин;

юридичний факт, що має істотне значення для правильного вирішення даної конкретної справи. Якби Нововиявлена обставина була відома суду під час винесення судового акта, то вона обов'язково вплинула б на остаточні висновки суду;

юридичний факт, який існував на момент звернення заявника до суду з позовом і під час розгляду справи судом;

юридичний факт, який не міг бути відомий ані особі, яка заявила про це в подальшому, ані суду, що розглядав справу.

Наявність підстав для перегляду рішення за нововиявленими обставинами доводиться за загальними правилами доказування.

2. Відшкодування витрат на послуги адвоката.

Частина 3 ст. 48 ГПК встановлює: витрати, що підлягають сплаті за послуги адвоката, визначаються в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру».

Втім слід мати на увазі, що наразі в Законі України «Про адвокатуру» немає норм, що визначають порядок установа витрат на послуги адвоката.

Стаття 44 ГПК України передбачає відшкодування як судових витрат сум, сплачених стороною за отримання послуг лише адвокатам, а не будь-яким представникам. Стягнення ж суми в рахунок майбутньої їх оплати у вигляді судових витрат чинним законодавством не передбачено.

Враховуючи, що витрати, пов'язані з наданням послуг адвоката, є судовими витратами, вони відшкодовуються лише сторонам. Інші особи, які беруть участь у справі, не мають права на відшкодування цих витрат.

Відшкодуванню підлягають лише фактичні витрати, тобто витрати, здійснені на дату прийняття судового рішення. Відшкодуванню не підлягають майбутні витрати. Здійснення витрат повинно підтверджуватися розрахунковими документами про перерахування коштів, видатковим касовим ордером. Не підлягають відшкодуванню витрати, оплачені векселем, оскільки вексель не підтверджує фактичного здійснення витрат.

Слід також ураховувати вказівки Вищого господарського суду України з питання розподілу та відшкодування витрат, пов'язаних із наданням правової допомоги. У п. 10 роз'яснення Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» зазначається, що витрати позивачів та відповідачів, пов'язані з оплатою ними послуг адвокатів, адвокатських бюро, колегій, фірм, контор та інших адвокатських об'єднань з надання правової допомоги щодо ведення справи в господарському суді, розподіляються між сторонами на загальних підставах. Відшкодування цих витрат здійснюється господарським судом шляхом зазначення про це у рішенні, ухвалі, постанові за наявності документального підтвердження витрат - угоди про надання послуг щодо

ведення справи у суді та/або належно оформленої довіреності, виданої стороною представникові її інтересів у суді, і платіжного доручення або іншого документа, який підтверджує сплату відповідних послуг.

У пункті 12 цього ж роз'яснення зазначається, що, вирішуючи питання про розподіл судових витрат, господарський суд має враховувати, що розмір відшкодування названих витрат, крім державного мита, не повинен бути неспіврозмірним, тобто явно завищеним. За таких обставин суд з урахуванням обставин конкретної справи, зокрема, ціни позову, може обмежити цей розмір з огляду на розумну необхідність судових витрат для даної справи.

Слід також мати на увазі, що витрати на правове обслуговування не є збитками, оскільки такі витрати не мають обов'язкового характеру і факт їх наявності та розмір не знаходяться у необхідному зв'язку з оспорюваною шкодою.

Лекція № 10.

Адвокат у адміністративному процесі

План.

- 1. Особливості адміністративного судового процесу.**
- 2. Повноваження адвоката у адміністративному процесі.**

1. Особливості адміністративного судового процесу.

Відповідно до ст. 3 КАСУ справа адміністративної юрисдикції – переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією із сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод, інтересів фізичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

В адміністративних судах можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дії чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

Адміністративне судочинство будується на принципах, притаманних цивільному судочинству, а саме:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин справи;
- 5) гласність і відкритість адміністративного процесу;
- 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду;
- 7) обов'язковість судових рішень.

Для адвоката важливою є ст. 17 КАСУ, де йдеться про адміністративну юрисдикцію і підсудність адміністративних судів:

- спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дії чи бездіяльності;
- спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;
- спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а

також спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів;

- спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом;
- спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом.

2. Повноваження адвоката у адміністративному судочинстві.

Відповідно до ст. 56 КАСУ сторона, а також третя особа в адміністративній справі можуть брати участь в адміністративному процесі особисто або через представника.

Представники можуть брати участь у адміністративному процесі на основі договору або закону.

Відповідно до ст. 58 КАСУ повноваження представника, який бере участь в адміністративному процесі на підставі договору, повинні бути підтверджені довіреністю чи усною заявою довірителя із занесенням її до журналу судового засідання. Оригінали довіреностей або копії з них, засвідчені підписом судді, приєднуються судом до справи.

Повноваження адвоката можуть посвідчуватись ордером або договором про надання правової допомоги.

Участь адвоката у адміністративному судочинстві в якості представника позивача чи відповідача уявляється принципово новою і дуже перспективною лінією діяльності. Особливо з огляду на те, що кожне рішення адміністративного суду про відновлення чи повернення прав, порушених державним органом чи чиновником, автоматично стає преюдиціальним підґрунтям для звернення до загального суду з позовом про відшкодування матеріальної шкоди та моральних збитків, заподіяних порушенням прав та законних інтересів.

Адвокати повинні ретельно вивчати характер даної категорії справ та засувати для себе питання щодо майбутньої участі в них.

Представник має право вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, які може вчинити ця особа.

Повноваження представника чинні протягом часу провадження у справі, якщо інший строк не зазначено у довіреності.

Адміністративний суд стає реальним учасником здійснення організаційної функції виконавчої влади. Звідси підвищена відповідальність адвоката, якому доведеться брати участь у справах даної категорії, оскільки неправильне рішення суду відіб'ється на ефективності діяльності того чи іншого органу – учасника спору.

Це вимагає від адвоката відповідної підготовки до такої категорії справ.

Адміністративна справа повинна бути розглянута протягом двох місяців з дня відкриття провадження у справі.

Заява про апеляційне оскарження – 10 днів, скарга – 20 днів.

Касаційна скарга подається протягом одного місяця з дня набрання рішенням апеляційного суду законної сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996р. //Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.– Ст. 141.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. - К.: Істина, 2005.– 180 с.
3. Кримінальний кодекс України. – К.: Істина, 2005. – 171 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України. – К.: Велес, 2005. – 215 с.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 104 с.
6. Про адвокатуру. Закон України від 19.12.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.
7. Про судоустрій та статус суддів . Закон України від 7.02.2002 № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27-28. – Ст. 180.
8. Про загальнообов'язкове пенсійне державне страхування. Закон України від 26.06.1997 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 51. – Ст. 376.
9. Про Положення про кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури та Положення про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури від 5.05.1993 № 155/93 // Голос України. – 7.05.93.
10. Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури. Указ Президента України від 30.09.1999 № 1240/99 // Офіційний Вісник України. – 1999. – № 39. – Ст. 1936.
11. Про порядок реєстрації адвокатських об'єднань. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.1993 № 302 // Збірник Постанов. – 1993. – №10. – Ст. 198.
12. Положення про порядок реєстрації адвокатських об'єднань. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.1993 № 302 // Збірник Постанов. – 1993. – № 10. – Ст.198.
13. Порядок визначення розміру допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю та у зв'язку з вагітністю та пологами особам, які мають обчислювальний дохід лише за результатами роботи за рік. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1997 // www.rada.gov.ua.
14. Порядок оплати праці адвокатів з надання правової допомоги в кримінальних справах за рахунок держави. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 14.05.1999 № 821 // www.rada.gov.ua.
15. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 8 // www.rada.gov.ua.
16. Про застосування законодавства, яке забезпечує підозрюваному, обвинуваченому, підсудному право на захист. Постанова Верховного Суду України від 7.07.1995 // www.rada.gov.ua.

17. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури. Затверджене Указом Президента України від 05.05.1993 № 55// www.rada.gov.ua.
18. Положення про Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури. Затверджене Указом Президента України від 05.05.1993 № 55 // www.rada.gov.ua.
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника). Рішення Конституційного Суду України від 16.11.2000 № 13-рп / 2000 // Офіційний Вісник України. – 8.12.00. – №47. – Ст. 2045.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі про Касаційний Суд України від 11.12.2003. - № 20-рп / 2003 // Офіційний вісник України. – 2.01.04. – № 51. – Ст. 2705.
21. Статут громадської організації “Спілка адвокатів України”. Затверджено Установчим з’їздом адвокатів України. - 22.09.1990. - Київ: Юрінком Інтер, 2000.
22. Правила адвокатської етики. Схвалені Вищою Кваліфікаційною Комісією адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 01.10.1999. – Київ, 1999.
23. Порядок складання кваліфікаційних іспитів у регіональних КДК адвокатури. Затв. Вищою Кваліфікаційною Комісією адвокатури України від 01.10.1999 протокол № 6.- Київ: Юрінком Інтер, 2000.
24. Програма складання кваліфікаційних іспитів особами, які виявили намір отримати свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю. Затв. Вищою Кваліфікаційною Комісією адвокатури України при Кабінеті Міністрів України від 01.10.1999 // Бюлетень законодавства і юридичної практики. – 2003. – С. 54.
25. Про оподаткування доходів адвокатів. Вказівка головної державної податкової інспекції України від 17.01.1994 //Бюлетень законодавства і юридичної практики. – 2003. – № 7. – С. 64.
26. Основні положення про роль адвокатів по запобіганню злочинів. Прийнято Конгресом ООН у серпні 1990 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики. – 2003. – № 7.– С. 87.
27. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. Схвалена Указом Президента України від 14.09.2000. - № 1072 // Офіційний вісник України. - 2000.– № 39.– С. 1648.
28. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Страсбург, 1988) // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2000.- № 1. – С. 48.
29. Загальна декларація прав людини. Прийнята та проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 // Комп’ютерна БД “Право”.

30. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966, резолюція 2200А (XXI). Ратифіковано Указом президії Верховної Ради Української РСР від 19.11.1976 № 2148 – VIII // Зібрання законодавства України. – 15.04.2006. – № 4.
31. Основні положення про роль адвокатів. Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 1.08.1990 // Зібрання законодавства України. – 15.04.2006. – № 4.
32. Конвенція про захист прав і основних свобод людини. Прийнято 4.11.1950р. Ратифіковано 17.07.1997 // Зібрання законодавства України. – 15.04.2006. – № 4.
33. Протоколи №№ 1, 2, 4, 7, 11 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950р. Прийнято 4.11.1950. Ратифіковано 17.07.1997.
34. Європейська угода про осіб, що беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини. – Страсбург. – 5.03.1996 // Комп'ютерна БД “Право”.
35. Резолюція (78) 8 Комітета міністрів Совета Європы о юридической помощи и консультациях // Комп'ютерна БД “Право”.
36. Рекомендація R (81) 7 Комітета міністрів Совета Европы государствам - членам относительно путей облегчения доступа к правосудию. – 14.05.1981 // Комп'ютерна БД “Право”.
37. Рекомендації R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків, прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи на 72-й зустрічі заступників міністрів 25.10.2000.

ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Адвокатура України: правове регулювання і судова практика: Практичний посібник для адвоката / За ред. С.Ф. Сафулько, О.Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003. – 768 с.
2. Адвокатура України: Навчальний посібник: У 2-х кн. / За ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2007. – Кн. 1. - 940 с.
3. Адвокатская деятельность: Учебно-практическое пособие / Под общ. ред. В.Н. Буробина. – М.: Статут, 2005. – 604 с.
4. Варфоломеєва Т.В., Гончаренко С.В. Науково-практичний коментар до Закону України “Про адвокатуру”. Законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність: Зб. Нормативних актів: Коментар/ Академія адвокатури України. - К.: Юрінком Інтер, 2003.- 432с.
5. Варфоломеєва Т.В., Гончаренко С.В. Науково-практичний коментар до Закону України “Про адвокатуру”: Законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність. – К., 2003. – 324с.
6. Варфоломеєва Т.В., Святоцький О.Д. Історія адвокатури України. – К.: Либідь, 1992. – 119 с.

7. Гончаренко С.В. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського Суду з прав людини // Адвокат.—2005.—№ 6.— С. 3-11.
8. Кучерена А.Г. Адвокатура: Учебник. — М.: Юристь, 2007. — 351 с.
9. Фіолевський Д.П. Адвокатура: Підручник. — К.: Алеута; Прецедент, 2007. — 486 с.
10. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Адвокат у цивільному процесі: Науково-практичний посібник. — К: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2006. — 448 с.

Додаткова література:

11. Адвокатура України — правове регулювання і судова практика: Практичний посібник для адвокатів / За ред. Сафулька С.Ф. — К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. — 767с.
12. Башенко С.В., Азаров Ю.В. Так ли уж необходим новый закон об адвокатуре? // Адвокат. — 2007. - № 7. — С. 58-63.
13. Веденська В.В. Адвокат — професійний відстоював прав потерпілого // Адвокат. — 2008. - № 2. — С. 37-38.
14. Головань І.В. Захист професійної юридичної таємниці згідно законодавства України та Швейцарії // Адвокат. — 2005. — № 1. — С. 3-6.
15. Головань І.В. Юридична практика і адвокатська діяльність в Україні // Адвокат. — 2005. — № 8. — С. 3-11.
16. Гончаренко С.В. До питання про обсяг повноважень органів адвокатського самоврядування // Адвокат. — 2008. - № 3. — С. 4-11.
17. Гончаренко С.В. Професійні права адвоката й адвокатське самоврядування // Адвокат. — 2007. - № 10. — С. 8-16.
18. Губанова О., Докучаєва Н. Адвокат-захисник як учасник кримінального судочинства // Адвокат. — 2—8. - № 1. — С. 24-27.
19. Європейська Конвенція з прав людини: основні положення; практика застосування; український контекст. — К.: Віпол, 2004. — 957с.
20. Задніпровський О. Професійні права адвоката: реальність чи ілюзія // Закон і бізнес. — 2004. — 21 лютого. — С. 8.
21. Законодавство про адвокатуру — мета чи засіб // Адвокат. — 2005. — № 9. — С. 27-28.
22. Зейкан Я.П. Адвокат: навички професії // Адвокат. — 2007. - № 10. — С. 33-58.
23. Іванцова О.В. Організаційні форми здійснення адвокатської діяльності в Україні: проблеми вдосконалення правового регулювання // Адвокат. — 2008. - № 3. — С. 41-44.
24. Ковальчук С.О. Право захисника заявляти клопотання та його реалізація в стадії попереднього розгляду справи суддею // Адвокат. — 2007. - № 11-12. — С. 39-41.
25. Колесников О.М. Довіреності в адвокатській практиці // Адвокат. — 2007. - № 11-12. — С. 30-31.

26. Крижанівський А.Ф. Правозахисна діяльність адвоката як фактор правопорядку // Адвокат. – 2007. - № 11-12. – С. 36-38.
27. Кульчицький В.С. З історії адвокатури Царської Росії. Проблеми правознавства. – К. – 1966. – 254с.
28. Маляренко В. Кримінально-процесуальне законодавство України: питання становлення та розвитку // www.lawyer.org.ua.
29. Маляренко В. Питання реформування кримінально-процесуального законодавства України та забезпечення рівності учасників кримінального процесу // mndc.naiu.kiev.ua.
30. Маркуш М.А. Перспективи реформування адвокатури: чого хочуть адвокати // Адвокат. – 2005. – № 3. – С. 15-16.
31. Маркуш М.А. Принцип змагальності: актуальність і новий нормативний зміст на сучасному етапі розвитку кримінального процесу в Україні // mndc.naiu.kiev.ua.
32. Міхно О.І. Верховенство права і функції адвоката під час припинення юридичними особами цивільно-правових договорів // Адвокат. – 2008. - № 1. – С. 28-30.
33. Обрізан Н. Адвокатська таємниця у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С.144-145.
34. Острог ляд О.В. Складання захисного висновку адвокатом на досудовому слідстві // Адвокат. – 2007. - № 11-12. – С. 42-44.
35. Попелюшко В.О. Вступ адвоката-захисника у справу // Адвокат. – 2010. - № 11-12. – С. 3-7.
36. Святоцька В. Адаптація законодавства України про адвокатуру до європейських стандартів: деякі питання // Право України. – 2005.– № 10.– С. 87.
37. Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України. – Київ. – Ін Юре, 1997. – 221 с.
38. Титов А.М. Адвокатська таємниця: питання теорії та практики // Адвокат. – 2011. - № 9-10. – С. 34-35.
39. Фіолевський Д. Сильна і незалежна адвокатура потрібна і людині, і владі // Адвокат. – 2007. - № 4. – С. 3-7.
40. Шицький І.Б. Про окремі проблеми судової реформи // www.scourt.gov.ua.